

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Diplomová práce

Dana Kratochvílová

**Volba modu ve španělských konstrukcích s modálním významem
potenciálním (s přihlédnutím k situaci v češtině a italštině)**

**Choice of Mood in Spanish Grammatical Constructions Expressing Potentiality
(with Reference to Czech and Italian)**

Praha, 2011

vedoucí práce: doc. PhDr. Petr Čermák, Ph.D.

Za pomoc a podporu děkuji svému vedoucímu práce doc. PhDr. Petru Čermákovi, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne.....

Abstrakt v českém jazyce

Volba modu ve španělských konstrukcích s modálním významem potenciálním (s přihlédnutím k situaci v češtině a italštině)

Klíčová slova: modus, subjunktiv, potenciálnost, korpus, španělština, italština, čeština

Ve své práci studuji volbu modu ve španělských konstrukcích, které vyjadřují MV potenciální. Za pomoci sekundární literatury i jazykových korpusů zkoumám systémové možnosti alternace mezi subjunktivem a indikativem, sémantické rozdíly z této alternace vyplývající i četnost výskytu jednotlivých modů. Provádím také srovnání se situací v češtině a italštině, které má pomoci lépe proniknout do dané problematiky. Výsledky mého zkoumání mne přivedly k závěru, že pro skutečné pochopení vztahu mezi mírou potenciálnosti obsažené ve výpovědi a modem v ní uplatněným je třeba zkoumat jednotlivé výrazy potenciálnosti samostatně, neboť modus se po nich neuplatňuje stejně, a to ani tehdy, jedná-li se o výrazy synonymní. Naproti tomu v italštině je užití konjunktivu po tomto typu výrazů více formalizováno. Čeština nám systémový nástroj, který by byl schopen nahradit španělský subjunktiv ve všech kontextech, nenabízí. Je však možný jeho překlad prostřednictvím budoucího času či podmiňovacího způsobu.

Abstract in English

Choice of Mood in Spanish Grammatical Constructions Expressing Potentiality (with Reference to Czech and Italian)

Key words: Mood, Subjunctive, Potentiality, Corpus, Spanish, Italian, Czech

The objective of this paper is to study the systemic possibilities of alternation between the subjunctive and the indicative in Spanish grammatical constructions expressing potentiality, the semantical differences this alternation brings and also the frequency these two modes appear in respective constructions. In order to achieve this objective I studied not only the specialized literature in the topic but also the language corpora. Later I compared the situation in Spanish with Italian and Czech as well. The results of my study brought me to the conclusion that it is necessary to study each expression of potentiality separately because the verbal modes do not appear equally often after these expressions. On the other hand, the use of the conjunctive in Italian is far more formalized. Czech does not possess any systemic tool that could work for the Spanish subjunctive in every context. However, its translation as the conditional or the future indicative is possible.

Obsah

1. Úvod.....	7
1.1 Vymezení cíle práce.....	7
1.2 Vymezení základních pojmů.....	8
1.3 Charakteristika použitých korpusů.....	8
1.4 Slovesný modus a modalita.....	10
1.4.1 Typy modality.....	12
1.4.2 Suprasegmentální prostředky a modalita.....	14
1.4.3 Interní versus externí koncepce.....	16
1.4.4 Závěry.....	17
1.5 Problematika subjunktivu v literatuře.....	18
2. Modus v hlavní větě po výrazech potenciálnosti.....	21
2.1 Quizá(s).....	21
2.1.1 Situace ve španělštině (CREA).....	22
2.1.2 Srovnání s češtinou (InterCorp).....	22
2.1.3 Srovnání s italštinou (InterCorp).....	25
2.2 Tal vez.....	26
2.2.1 Situace ve španělštině (CREA).....	26
2.2.2 Srovnání s češtinou (InterCorp).....	26
2.3 Posiblemente a probablemente.....	28
2.3.1 Situace ve španělštině (CREA).....	28
2.3.2 Srovnání s češtinou (InterCorp).....	29
2.4 Závěr.....	30
3. Modus ve vedlejší větě po výrazech, které nabývají MVP v záporu a otázce.....	32
3.1 Creer.....	33
3.1.1 Situace ve španělštině (CREA).....	34
3.1.2 Situace v italštině (La Repubblica).....	36
3.1.3 Srovnání s češtinou (InterCorp).....	37
3.2 Pensar.....	39
3.2.1 Situace ve španělštině (CREA).....	40
3.2.2 Situace v italštině (La Repubblica).....	41
3.2.3 Srovnání s češtinou (InterCorp).....	42
3.3 Saber.....	43
3.3.1 Situace ve španělštině (CREA).....	44
3.3.2 Situace v italštině (La Repubblica).....	46
3.3.3 Srovnání s češtinou (InterCorp).....	46
4. Modus ve vedlejší větě po vlastních výrazech potenciálnosti.....	48
4.1 Parecer.....	48
4.1.1 Situace ve španělštině (CREA).....	49
4.1.2 Situace v italštině (La Repubblica).....	50
4.1.3 Srovnání s češtinou (InterCorp).....	51
4.2 Comprender.....	52
4.2.1 Situace ve španělštině (CREA).....	54
4.2.2 Situace v italštině (La Repubblica).....	54
4.2.3 Srovnání s češtinou (InterCorp).....	55
4.3 Sospechar.....	56
4.3.1 Situace ve španělštině (CREA).....	57
4.3.2 Situace v italštině (La Repubblica).....	58
4.3.3 Srovnání s češtinou (InterCorp).....	59

4.4 Dudar.....	59
4.4.1 Situace ve španělštině (CREA).....	60
4.4.2 Situace v italštině (La Repubblica).....	61
4.4.3 Srovnání s češtinou (InterCorp).....	62
4.5 Temer(se).....	62
4.5.1 Situace ve španělštině (CREA).....	63
4.5.2 Situace v italštině (La Repubblica).....	64
4.5.3 Srovnání s češtinou (InterCorp).....	65
4.6 Suponer.....	68
4.6.1 Situace ve španělštině (CREA).....	68
4.6.2 Situace v italštině (La Repubblica).....	68
4.6.3 Srovnání s češtinou (InterCorp).....	69
5. Závěry.....	71
Résumé v českém jazyce.....	74
Resume in English.....	75
Resumen en español.....	76
Bibliografie.....	80

1. Úvod

1.1 Vymezení cíle práce

Ve své práci se hodlám zabývat modem uplatňovaným ve španělských konstrukcích s modálním významem potenciálním. V centru mé pozornosti bude především alternace mezi indikativem a subjunktivem, neboť po výrazech potenciálnosti se ve většině případů může objevit jak kongruenční subjunktiv, tak nekongruenční indikativ. Právě tato možnost volby však s sebou, zvláště pro nerodilé mluvčí, nese řadu problémů. Přesné vystihnutí sémantických odstínů, které z ní vyplývají, je mnohdy velmi obtížné a frekvence, s jakou se oba mody po různých výrazech potenciálnosti uplatňují, je dosti proměnlivá.

Na následujících stranách se budu věnovat třinácti konkrétním výrazům potenciálnosti, přičemž se vždy budu zaměřovat především na to, jaké možnosti alternace mezi indikativem a subjunktivem nabízí. Nebudu pracovat jen s informacemi, které poskytují gramatiky, ale budu využívat i jazykový korpus CREA (Corpus de Referencia del Español Actual) vytvořený Španělskou královskou akademií. Za pomoci dalších dvou jazykových korpusů – vícejazyčného korpusu InterCorp a italského korpusu La Repubblica – se pokusím i o srovnání situace španělské se situací v italštině a češtině. Porovnání funkce, jakou v těchto konstrukcích zastává španělský subjunktiv, s tou, již vykonává italský konjunktiv, považuji za užitečné pro lepší pochopení celé problematiky, porovnání s češtinou pak považuji za důležité z toho důvodu, že se jedná o můj mateřský jazyk.

Ve své práci budu mít na zřeteli pouze systémové možnosti, jimiž jazyky disponují, z toho důvodu ponechávám zcela stranou možné regionální rozdíly v užívání španělského subjunktivu či italského konjunktivu.

V rámci vymezeného působíště modálního významu potenciálního se snažím vyjádřit k většímu množství výrazů. Čtenář tak může místy nabývat dojmu, že práce je poněkud fragmentární. Proti této roztržitosti se snažím bojovat zejména jednotnou strukturou všech podkapitol, která umožňuje lepší orientaci v nich. Pro lepší pochopení funkce subjunktivu je zejména v případě výrazů potenciálnosti velmi důležité porovnat tyto mezi sebou, neboť subjunktiv se po všech neuplatňuje stejně. Širší záběr, ačkoli je ho vzhledem k rozsahu práce dosaženo místy na úkor celistvosti, se tak jeví jako zcela nezbytný.

Jak vyplývá z předchozích řádků, cílem mé práce je tedy především prozkoumání pozice, již zaujímá subjunktiv ve výpovědích vyjadřujících nejistotu, stanovení základních rozdílů v jeho užití v tomto typu konstrukcí ve španělštině a italštině a prozkoumání jeho možných českých

ekvivalentů.

1.2 Vymezení základních pojmů

Definice slovesného způsobu a zejména otázka, jaké slovesné mody můžeme rozlišovat, je velice složitá a není předmětem mé práce. Podle RAE je charakteristickou vlastností modu to, že „informuje o postoji mluvčího k podávané informaci a zejména o úhlu pohledu, který mluvčí zastává vzhledem k obsahu toho, co je prezentováno či popisováno.“¹

V románské tradici jsou za samostatné mody považovány zejména indikativ a subjunktiv (konjunktiv), někteří autoři vyčleňují další mody jako imperativ, kondicionál nebo potenciál (probabilitiv). RAE však uznává jen první tři jmenované. Česká tradice se přiklání k rozlišování indikativu, kondicionálu a imperativu. Vzhledem k tomu, že podstatnou součástí mé práce je srovnání mezi španělštinou a češtinou, považuji za rozumné pokusit se o syntézu obou přístupů, a proto ve své práci za slovesný způsob považuji indikativ, subjunktiv (konjunktiv), kondicionál a imperativ.

Dále se držím terminologie španělských a italských gramatik a i přesto, že základní funkce tohoto modu je v obou jazycích dle mého názoru srovnatelná, důsledně hovořím v případě španělštiny o subjunktivu a v případě italštiny o konjunktivu.

Kdykoli bude na následujících stranách zmínka o indikativu, míní se jím pouze prézens případně préteritum. Tvary futura, pro zvláštní pozici, kterou mají zejména vzhledem k subjunktivu, vždy stavím zvlášť. V češtině potom za futurum považuji pouze analytické tvary budoucího času sloves nedokonavých (tedy typ *budu dělat*), syntetické tvary sloves dokonavých (*udělám*) považuji za formy prézentní. Toto rozhodnutí jsem učinila se zřetelem k lepší orientaci v tabulkách, které ukazují české překlady španělských konstrukcí obsahujících výrazy potenciálnosti. Tyto syntetické tvary, na rozdíl od prvních jmenovaných, nezřídka nahrazují i španělský indikativ prézentu a jejich zařazení k tvarům futura by tak vedlo ke zkresleným výsledkům, jejich vyčlenění by pak mělo za následek větší nepřehlednost již tak dosti rozsáhlých tabulek.

1.3 Charakteristika použitých korpusů

Jak jsem již zmínila, ve své práci se nechci opírat jen o informace, které poskytuje sekundární literatura, ale ráda bych využila i jazykových korpusů. Na tomto místě bych chtěla zdůraznit, že se jedná o korpusy psaného jazyka (u korpusu CREA nezahrnuji do své analýzy výsledky pocházející z přepsaných ústních projevů) a veškeré závěry, jež ve své práci předkládám,

1 RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009, s. 1866. “informar sobre la actitud del hablante ante la información suministrada y, en particular, sobre el punto de vista que este sostiene en relación con el contenido de lo que se presenta o describe.” Překlad autorky práce.

se tak vztahují právě k jazyku psanému. Konkrétně budu pracovat s následujícími třemi korpusy:

1. CREA (Corpus de Referencia del Español Actual) dostupný z oficiální webových stránek Španělské královské akademie. S pomocí tohoto korpusu budu zkoumat četnost výskytu jednotlivých slovesných způsobů po konkrétních výrazech potenciálnosti. Plánovaný rozsah této práce mi v případech, kdy je výrazem potenciálnosti sloveso, neumožňuje prozkoumávat, jaký modus převažuje po všech jeho možných tvarech. Kritéria pro výběr konkrétních tvarů, které na korpusu analyzuji, se liší v závislosti na charakteru každého slovesa, ale ve většině případů se jedná o první osobu singuláru a třetí osobu singuláru či plurálu, s výjimkou slovesa *saber*, vždy v přítomném čase. U každého řídicího výrazu vždy analyzuji nejvýše sto výskytů každého tvaru (pokud mi korpus takové množství případů nabízí), těchto sto výskytů je vždy vybraných náhodně, je-li to možné, pak pocházejí z dokumentů napsaných po roce 1999. Jelikož cílem mé práce není přesné statistické vyjádření počtu výskytu jednotlivých modů, ale spíše poukázání na systémové možnosti jejich alternace, pouze s přihlédnutím k četnosti jejich uplatnění, považuji takto velký vzorek za zcela dostatečný, velmi dobře prozkoumatelný a čísla z jeho analýzy vyplývající za nejen průkazná, ale navíc i dobře zpracovatelná.

2. La Repubblica – rozsáhlý korpus italských novinových textů dostupný na: <http://sslmit.unibo.it/repubblica>. Na tomto korpusu budu provádět analýzu podobnou té z korpusu CREA pouze s italskými protějšky španělských výrazů potenciálnosti. Cílem je poukázat na shody či odlišnosti v uplatňování španělského subjunktivu a italského konjunktivu po zkoumaných výrazech. V případě italských sloves vyjadřujících MV potenciální analyzuji vždy padesát výskytů každého tvaru. Toto číslo je oproti španělštině menší, opět však zcela dostačující, jednak z toho důvodu, že italština není mým hlavním předmětem zájmu, a zejména díky tomu, že slovesné mody se v tomto jazyce uplatňují pravidelněji než ve španělštině, a věrohodné závěry tak lze vyvozovat i z menšího množství zkoumaných výskytů.

3. InterCorp – vícejazyčný korpus dostupný ze stránek <http://www.korpus.cz/intercorp/>. Tento korpus má v mé práci dvojí využití. Tam, kde je to možné, budu ho používat pro přímé porovnání mezi španělštinou a italštinou. V době, kdy vzniká tato práce, obsahuje šest beletristických děl, u nichž je možné porovnání italského originálu se španělským překladem, případně španělského originálu s překladem italským. Z charakteru mého zkoumání vyplývá, že díla přeložená z jiných jazyků nejsou pro mé účely použitelná. Mým cílem je poukázat na případy, kdy mezi španělštinou a italštinou dochází ke zřejmé shodě či neshodě v uplatnění slovesného způsobu, což není možné tehdy, kdy jeden z těchto jazyků není i jazykem originálu. Vzhledem k relativně malému počtu tohoto typu textů bohužel není vždy (zejména u méně frekventovaných výrazů) možné podobné srovnání provést.

Krom srovnání mezi španělštinou a italštinou hodlám InterCorpu využít i pro zhodnocení možností, jakými disponuje čeština pro zachycení rozdílu mezi užitím španělského subjunktivu a indikativu. K tomuto účelu využiji všech čtyřasedmdesáti španělských beletristických textů opatřených českým překladem, jež mi korpus může poskytnout. Je jasné, že i v tomto případě by svého smyslu pozbývala analýza děl přeložených z jiného jazyka než ze španělštiny, stejně jako analýza španělských překladů českých originálů. Mým cílem totiž v tomto případě není porovnání situace španělské s tou českou, ale spíše poukázání na možnosti, jaké pro překlad španělského subjunktivu nabízí čeština. I v tomto případě zkoumám, je-li to možné, sto náhodně vybraných výskytů jednotlivých výrazů potenciálnosti a jejich českých ekvivalentů.

1.4 Slovesný modus a modalita

Se slovesnými mody je úzce spjaté téma modalita, které je předmětem zájmu mnoha autorů. Samotná definice tohoto termínu i vymezení faktorů, jež modalitu ovlivňují, jsou velmi problematické a nejsou předmětem mé práce. Na následujících stranách budu vycházet z koncepce modalita, kterou v řadě svých prací představuje Zavadil². Ta vychází ze španělštiny a pracuje s několika základními modálními významy:

1. **MV oznamovací** (obsah výpovědi je konstatován jako fakt)
2. **MV tázací** (obsah výpovědi je předmětem výzvy k podání nějaké informace)
3. **MV volní** (obsah výpovědi je předmětem vůle)
4. **MV reálný** (obsah výpovědi je předkládán jako odpovídající skutečnosti)
5. **MV hodnotící** (obsah výpovědi je předmětem emočního hodnocení)
6. **MV potenciální** (obsah výpovědi je předkládán jako imaginární)³

Pouze o prvním jmenovaném modálním významu můžeme říci, že je vyjádřitelný pouze prostřednictvím intonace, u ostatních MV může docházet ke kombinaci různých výrazových prostředků, přičemž platí, že čím více výrazových prostředků jednoho modálního významu se ve výpovědi akumuluje, tím silnější pak daný modální význam bude.

V nevětné výpovědi se suprasegmentální prostředky mohou kombinovat pouze s prostředky lexikálními, v rovině výpovědi (zejména pak souvětí podřadném, ale nejen v něm) může

2 Zavadil, Bohumil. *Kategorie modalita ve španělštině*. Praha: Univerzita Karlova, 1980; “Medios expresivos de la categoría de modalita en español”. *Ibero-Americana Pragensia*, II/1968, s. 57-86; “Ensayo de una interpretación funcional de los modos españoles”. *Romanistica Pragensia*, IX/1975, s. 143-177; “La delimitación de la categoría de modalita”. *Ibero-Americana Pragensia*, XII/1979, s. 51-88. “Sobre algunos aspectos dinámicos del sistema modelo castellano”. *Romanistica Pragensia*, XII/1979, pp. 109-116.

3 Cf. Zavadil, Bohumil. *Kategorie modalita ve španělštině*. Op. cit., s. 139.

mluvčí posílit modální význam prostřednictvím modální kongruence, přičemž kongruenčním modem je v případě španělštiny subjunktiv. Tato kongruence je v případě MV volního obligatorní (*Quiero que te vayas – *Quiero que te vas*), téměř vždy se realizuje i v případě MV hodnotícího (*Me alegro de que te vayas – ?*Me alegro de que te vas*), naopak velmi uvolněná je u modálního významu potenciálního (*Tal vez no quiera – Tal vez no quiere*).

Z toho můžeme vyvodit, že funkce subjunktivu ve výpovědích vyjadřujících MV volní a MV hodnotící a ve výpovědích vyjadřujících MV potenciální se zásadně liší. Zatímco v prvních dvou případech (zejména u MV volního) je jeho uplatnění mechanické a tento modus především signalizuje závislost věty, v níž se vyskytuje, na větě hlavní, ve výpovědích s MV potenciálním má schopnost zvýšit míru nejistoty, kterou chce mluvčí vyjádřit, a tím posílit daný modální význam. Právě pro zvláštní vztah mezi mírou modálního významu a volbou modu jsem si tyto konstrukce vybrala za předmět zkoumání.

Je třeba zdůraznit, že, jak již bylo naznačeno, k modální kongruenci nedochází jen v rovině souvětí (kde subjunktiv kongruuje s modálním významem věty řídící), nýbrž i v rovině věty jednoduché, kde může subjunktiv kongruovat s lexikálním prostředkem vyjádření modalit (např. *ojalá, tal vez*). Z toho důvodu je první kapitola ústřední části mé práce věnována volbě modu po výrazech potenciálnosti ve větě jednoduché.

Dále je nutno mít na paměti, že různé modální významy se často vyskytují společně uvnitř jediné výpovědi, a při jejich zkoumání tak není možné vyhnout se situacím, kdy jeden modální význam plynule přechází v modální význam jiný.

K této koexistenci rozdílných MV v rámci jedné výpovědi dochází ve dvou rovinách. Na prvním místě je třeba si uvědomit, že modální významy vyjádřitelné intonací mohou stát nad modálními významy vyjádřenými jinými prostředky. Toho si všímá Zavadil ve svém článku “Medios expresivos de la categoría de modalidad en español”⁴, kde na příkladu *A Pedro le sorprende que se hayan portado así* poukazuje na fakt, že vyslovením podobné věty s intonací naznačující údiv bychom neznásobili Pedrovo překvapení, nýbrž vyjádřili naše vlastní překvapení nad tím, že Pedro něco překvapuje. Na základě toho potom navrhuje třístupňovou hierarchii, jejíž první stupeň představují právě suprasegmentální prostředky.⁵

Nesmíme však zapomínat ani na to, že jednotlivé modální významy se mezi sebou prolínají. Například MV tázací ve většině případů (výjimka se vztahuje na řečnické otázky, na něž mluvčí neočekává odpověď) obsahuje sém vůle, neboť otázku typu: *Kde jsi byl?* můžeme parafrázovat jako *Chci, abys mi řekl, kde jsi byl*. V následujících kapitolách se setkáme s příklady,

4 Cf. Zavadil, Bohumil. “Medios expresivos de la categoría de modalidad en español”. Op. cit., s. 64-65.

5 Cf. Ibid., s. 64.

kdy se MV potenciální realizuje spolu s MV hodnotícím. Zkoumat jeden modální význam izolovaně od ostatních se tak někdy jeví jako značně obtížné a v některých situacích je třeba vzít v potaz i další MV, které se ve výpovědi vyskytují.

V současné lingvistice se před modálními významy, které popisuje Zavadil, dává přednost termínům epistemická a deontická modalita převzatým z modální logiky, které autoři porůznu doplňují o další. Důvodem, pro který jsem se rozhodla pracovat s koncepcí Zavadilovou, je její propracovanost, komplexnost a fakt, že vychází ze situace ve španělštině. Složitě téma, jakým modalita bezpochyby je, nelze dle mého názoru redukovat na základní opozici mezi modalitou epistemickou (vyjadřující nejistotu) a deontickou (vyjadřující vůli mluvčího). Přijetím těchto termínů se posouváme do příliš abstraktní roviny a vzdalujeme se jazyku samému. Prostředky vyjadřující modalitu a jejich důležitost v porovnání s ostatními se jazyk od jazyka liší (zatímco například v angličtině jsou na prvním místě modální slovesa, ve španělštině, vzhledem zejména k silnému postavení subjektivu, je na místě zabývat se především slovesnými mody). Je proto samozřejmé, že i koncepci modality samé je třeba upravovat v závislosti na tom, o kterém jazyce (či alespoň skupině jazyků) je právě řeč.

Ještě než přistoupím k hlavní části své práce, ráda bych na následujících několika stranách provedla stručné porovnání mezi koncepcí modality Zavadilovou a koncepcí F. R. Palmera, která pracuje právě se základní opozicí epistemická/deontická modalita. Věřím se toto srovnání vystihne nejen základní shody a rozdíly mezi oběma přístupy, ale dostatečně objasní i důvody, pro které dnes převládající pojetí modality nepovažuji za šťastné a preferuji přístup Zavadilův. Pro srovnávání jsem vybrala první vydání Palmerovy knihy *Mood and modality* z roku 1986⁶. Pozměněná koncepce, již autor představuje ve druhém vydání z roku 2001, je postavena zejména na významovém rozdílu mezi modálními slovesy a pro španělštinu je dle mého názoru zcela nepoužitelná.⁷

1.4.1 Typy modality

Představme si nejprve ve stručnosti typy modality, které rozeznává Palmer. Jak již bylo řečeno, pracuje se dvěma základními okruhy: modalitou epistemickou (*epistemic modality*), která se pojí s mírou jistoty (Palmer hovoří v tomto případě o závazku – *commitment*) mluvčího o tom, co říká, a modalitou deontickou (*deontic modality*), skrze niž mluvčí vyjadřuje svou vůli. Obě se pak dále člení následujícím způsobem:

6 Palmer, Frank Robert. *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.

7 Srov. Palmer, Frank Robert. *Mood and modality. Second edition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s. 22.

1. Epistemická modalita

- a) úsudky (*judgements*)
- b) evidenciály (*evidentials*)

2. Deontická modalita

- a) direktivy (*directives*)
- b) komisivy (*commissives*)
- c) volitivity (*volitives*)
- d) evaluativy (*evaluatives*)

Své místo v Palmerově modálním systému mají i deklarativy (*declaratives*), které jsou považovány za nepříznakové členy epistémického systému.⁸

Celá koncepce je spíše externího charakteru a autor ji představuje jako teorii, již se snaží aplikovat na realitu. Velká část knihy je sestavena z příkladů pocházejících z jazyků celého světa, jejichž úkolem je tuto teorii podpořit.

Vraťme se ještě jednou k Zavadilovu pojetí modalit, které pracuje s několika modálními významy (MV):

1. MV oznamovací

2. MV tázací

3. MV volní

- a) imperativní
- b) deziderativní

4. MV hodnotící

5. MV reálný

6. MV potenciální

- a) kondicionální
- b) probabilitivní⁹

Tato diferenciací modálních významů vychází, na rozdíl od Palmerovy teorie, z jazyka samotného (v tomto případě ze španělštiny) a je výsledkem zkoumání španělských slovesných způsobů a suprasegmentálních prostředků. Zavadilova koncepce je psychologického charakteru, zatímco Palmer se klání k pojetí gramatickému či psychologicko-gramatickému. To může být i

⁸ Cf. Palmer, Frank Robert. *Mood and modality*. Op. cit., s. 51.

⁹ Cf. Zavadil, Bohumil. *Kategorie modalit ve španělštině*. Op. cit., s. 139-140.

jedním z hlavních důvodů, proč se oba autoři liší i ve výčtu prostředků, kterými je možno modalitu vyjadřovat.

Pro lepší srovnání obou teorií je nyní vhodné vytvořit schéma, kde by byly obsaženy obě. Je třeba mít na paměti, že vztahy v něm naznačené jsou nutně pouze přibližné a nikdy není možné hovořit o naprosté shodě.

<u>Zavadil</u>	<u>Palmer</u>
MV oznamovací	----
MV tázací	(interogativy) ¹⁰
MV volní	Deontická modalita
imperativní	direktivy
	komisivy
deziderativní	volitivy
MV hodnotící	evaluativy
	Epistémická modalita
MV reálný	deklarativy
	evidenciály ¹¹
MV potencionální	
kondicionální	úsudky
probabilitivní	

1.4.2 Suprasegmentální prostředky a modalita

Při pohledu na výše uvedené schéma si můžeme všimnout, že v Palmerově koncepci není žádný typ modality, který by odpovídal Zavadilovu MV oznamovacímu. Důvod tkví v tom, že tento typ modálního významu se realizuje pouze prostřednictvím intonace, již Palmer nezahrnuje mezi prostředky vyjádření modality. Tento nesoulad by si dle mého názoru zasloužil obsáhlejší komentář.

Jistě nemůže být pochyb o tom, že, alespoň z hlediska efektu, který chce mluvčí svými slovy vyvolat, existuje zásadní rozdíl mezi španělskými nevětnými výpověďmi jako: *Un vaso de leche* a *¡Un vaso de leche!*, kde v prvním případě suprasegmentálními prostředky vyjadřujeme MV oznamovací, ve druhém MV volní. Situace je však o něco složitější, neboť Palmer ve své koncepci nevětné výpovědi nebere v potaz.

10 Uvádím interogativy v závorce, neboť ty se podle Palmera pouze vztahují k modálnímu systému, ale netvoří jeho součást. Cf. Palmer, Frank Robert. *Mood and modality*. Op. cit., s. 30.

11 Ve španělštině evidenciály neexistují, jejich modální význam by se však mohl považovat za částečně reálný a částečně potencionální v závislosti na typu či stupni evidenciálu. Rozhodla jsem se proto tento vztah naznačit přerušovanou čarou.

Je tedy třeba poněkud upravit základní otázku; místo abychom se přímo ptali, zda je intonaci možno považovat za prostředek vyjádření modality, pokusme se vyřešit problém, zda nevětné výpovědi můžeme označit za modální, a následně se pokusme zjistit, zda suprasegmentální prostředky vyjadřují různé modální významy skutečně jen v tomto typu výpovědi.

Pojímáme-li modalitu jako gramatické vyjádření postoje mluvčího k obsahu výpovědi, zejména pak jejímu predikátu, je jasné, že v případě výpovědi *¡Un vaso de leche!* může mluvčí jen těžko dát najevo svůj postoj k predikátu, neboť (alespoň formálně) zde žádný není. Co je však zcela zřejmé, je postoj mluvčího k obsahu celé výpovědi – pronesu-li *¡Un vaso de leche!*, dávám jasně najevo svou vůli a své přání, aby mi někdo nabídl sklenici mléka.

Je také třeba si uvědomit, že, jak už jsem naznačila, v podobném typu výpovědi sice nemůžeme nalézt explicitně vyjádřený predikát, lze tu však předpokládat sloveso jako *žádám, chci, objednám si* apod. To je možné dokázat skrze češtinu, v níž se v tomto případě český ekvivalent španělského slova *vaso – sklenice*, objeví v akuzativu (*Sklenici mléka!*), tím je jasně dána najevo elipsa slovesa, jež vyžaduje či připouští přítomnost přímého předmětu.

Jestliže ve španělštině se, alespoň v případě neživých věcí, přímý předmět nijak neliší od podmětu, jak je možné, že i bez znalosti kontextu rozumíme tomu, co chce mluvčí říci? Jedinou možnou odpovědí, jež se zde nabízí, jsou právě suprasegmentální prostředky, které jsou v tomto případě schopny odlišit oznamovací výpověď od žádosti, což je jasně modální rozdíl.

Když je nyní vyřešena první část problému, vraťme se k otázce, zda jsou nevětné výpovědi těmi jedinými, v nichž může intonace fungovat jako prostředek vyjádření modality.

Nejspíš nebude příliš překvapující konstatování, že existuje rozdíl mezi španělskými větami jako *Te quedas aquí*, *¡Te quedas aquí!* a *¿Te quedas aquí?*. Přestože jsou po formální stránce totožné, jejich význam se mění v závislosti na intonaci, s jakou je mluvčí vysloví. Při srovnávání Zavadilovy a Palmerovy koncepce se ukáže jako zajímavá především druhá výpověď, v níž se pouze za pomoci suprasegmentálních prostředků vyjadřuje to, co Palmer nazývá deontickou modalitou. Je-li záměrem jeho práce definovat epistémickou a deontickou modalitu a poukázat na možnosti jejich vyjádření v různých jazycích, pak nepovažuji za správné ponechat intonaci zcela stranou.

Jak již bylo zmíněno dříve, intonace stojí v hierarchii prostředků vyjádření modality na prvním místě, neboť může stát nad prostředky lexikálními i morfologickými. Z toho vyplývá, že její charakter je poněkud odlišný a snad i z tohoto důvodu s ní Palmer ve své koncepci nepočítá. Osobně jsem přesvědčena, že tento přístup není vhodný. Krom dříve předložených důvodů mne k tomuto tvrzení vede ještě jeden fakt; dle mého názoru není možné pochopit modalitu výpovědi, pokud tuto výpověď nebudeme zkoumat jako celek. Podobně jako není možné pochopit správně

odstavec knihy, když neznáme celý příběh, nemůžeme studovat izolované prostředky vyjádření modality a nevzít při tom v potaz celou výpověď, v níž se nacházejí, a to včetně intonace, s jakou je vyslovena.

1.4.3 Interní versus externí koncepce

Vraťme se nyní zpět ke schématu, jež propojuje obě koncepce. Po vyřešení otázky týkající se MV oznamovacího si můžeme všimnout, že zbývající rozdíly již nejsou tak markantní. Co však může vzbudit pozornost je místo, jež v Palmerově koncepci zaujímají evaluativy (protějšek Zavadilova MV hodnotícího). Autor je řadí do deontické modality, neboť se podle něj „vztahují spíše k postojům než k závazkům o pravdivosti“¹². Podobné odůvodnění nepovažuji za dostačující, protože tento typ modálního významu se neshoduje s definicí deontické modality, ani modality epistémické a dle mého názoru by měl stát samostatně.

Tento problém, jakkoli se může jevit jako okrajový, nás přivádí k mnohem zásadnějšimu rozdílu mezi oběma koncepcemi, možná k tomu vůbec nejdůležitějšímu. Už jsem zmínila, že Zavadil formuluje svou teorii na základě studia španělské modality, zatímco Palmer používá příklady z různých jazyků, aby podpořil teorii vytvořenou dříve. Sporné umístění evaluativů do deontické modality považuji za důsledek této strategie. Tento typ očividně nezapadá do původního rámce, nicméně poté, co Palmer dokázal jejich modální charakter, je třeba přiřknout jim nějaké místo bez toho, aby se tento rámec příliš narušil.

Ráda bych uvedla ještě další důvody, pro které považuji podobný způsob zkoumání modality za problematický. Nejprve bych se chtěla zaměřit na příklady, které Palmer předkládá, aby podpořil svou teorii. Tyto příklady jsou brány zejména z angličtiny (což je logické vzhledem k tomu, že se jedná o autorův rodný jazyk) a němčiny, dále z latiny a řečtiny, z románských jazyků (zejména španělštiny a francouzštiny) a konečně z velkého množství málo známých jazyků, jimiž hovoří africké kmeny či původní obyvatelé Ameriky a Austrálie.

Zejména poslední jmenované mohou sice na první pohled působit zajímavě, zároveň však zavádají příčiny k pochybám o jejich důvěryhodnosti. Palmer nám představuje pouze izolované příklady, navíc vypůjčené od jiných autorů, které na první pohled podpírají jeho tvrzení, bez velmi dobré znalosti těchto jazyků je to však obtížné vyvrátit či dokázat. Jestliže tato má připomínka může být zavržena jako pouhá spekulace, považuji za oprávněnou alespoň tu námitku, že není možné komentovat modální systém jazyka na základě pouhých několika vět a bez znalosti jeho kompletního systému.

Další problém představují příklady pocházející z románských jazyků, zejména ze

12 Palmer, Frank Robert. *Mood and Modality*. Op. cit., s. 121. „[...] they are concerned with attitudes rather than commitments to truth.“ Překlad autorky práce.

španělštiny. Ty velmi často obsahují ortografické chyby,¹³ které se mimochodem beze změny opakují i v novém vydání z roku 2001. Za závažnější však považuji fakt, že tyto příklady jsou mnohdy použity zavádějícím způsobem, aniž by autor zmínil důležitou část problematiky, která se k nim váže.

Toto můžeme pozorovat například v části, kde se pojednává o vztahu mezi modalitou a záporem. Autor zde zmiňuje užití subjunktivu ve španělštině ve větě *No creo que aprenda* a v italštině v *Non credo che sia Corelli*.¹⁴ Dle mého názoru není na místě používat italskou větu jako příklad vztahu mezi modalitou a negací, neboť v italštině by bylo zcela správné použít konjunktiv, i kdyby tato v záporu nebyla (*Credo che sia Corelli*)¹⁵. Přestože Palmerův příklad není možné označit za chybný, způsob, jímž ho prezentuje, aniž by upozornil na poměrně důležitý aspekt, nepovažuji za vhodný.

Posledním rysem Palmerovy koncepce, který je dle mého názoru problematický, je vliv, jenž na ni má angličtina. Ta, jakožto izolační jazyk, většinou vyjadřuje modalitu pomocí samostatného modálního slovesa. Zřejmě pod jejím vlivem potom Palmer hledá izolované prostředky vyjádření modality i v ostatních jazycích. V celé knize jsem našla jen velmi málo pokusů vidět výpověď jako celek a jako takovou ji i zkoumat. Tento přístup úzce souvisí s již zmiňovaným problémem, zda brát při zkoumání modality v potaz také intonaci, neboť tu můžeme studovat pouze tehdy, zajímá-li nás výpověď celá, nikoli pouze některé její segmenty.

Kdykoli Palmer hovoří o stupních modality (*degrees of modality*),¹⁶ také ho zajímají pouze různá modální slovesa, nikoli stupeň jednoho typu modality, jenž je možné najít v rámci jediné výpovědi. Právě otázka míry MV potenciálního bude předmětem zkoumání ve všech dalších kapitolách této práce.

1.4.4 Závěry

Pokusím se nyní shrnout závěry, k nimž jsem došla při studiu obou koncepcí modality. Podle mne je ve způsobu, jakým se k otázce modality staví Palmer, mnoho sporných bodů a uplatnění jeho koncepce při zkoumání modality jednoho konkrétního jazyka (snad s výjimkou angličtiny) je velmi obtížné. Považuji za mnohem přínosnější metodu Zavadilovu, která se zaměřuje pouze na španělštinu, ale tento jazyk zkoumá do hloubky.

Jsem si vědoma toho, že cíl, který ve své práci sleduje Palmer, se od Zavadilova liší. Palmerova studie je komparativního charakteru a jejím záměrem je studium modality (a podání

13 Srov. například *ibid.*, s. 125, kde autor hovoří o užití subjunktivu po slovese “insister” místo *insistir*

14 Cf. *ibid.*, s. 219.

15 Viz kapitola 3.1.2 této práce.

16 Viz Palmer, Frank Robert. *Mood and modality*. Op. cit., s. 61-62.

důkazu o její existenci) v jazycích celého světa. Nejsem však přesvědčena o tom, že by tohoto cíle bylo dosaženo, a to z následujících důvodů: za prvé musím zopakovat svůj názor, že je třeba důkladně prostudovat konkrétní jazyk, dříve než je možné zabývat se otázkami jeho modalit; za druhé nepovažuji Palmerovu teorii za dostatečně adaptabilní na to, aby mohla klasifikovat typy modalit ve všech jazycích. Jak dokazuje MV hodnotící, s nímž se můžeme setkat ve španělštině a dalších románských jazycích, existují více než dva základní typy modalit. Ačkoli je jistě možné přijmout základní myšlenku o existenci epistémické a deontické modalit, je důležité přehled těchto základních modalit a jejich subtypů neuzavírat, ale naopak ho neustále upravovat a přizpůsobovat.

Aby bylo možné vypracovat studii, která by porovnávala modalitu ve dvou jazycích, bylo by podle mne třeba vytvořit klasifikaci podobnou té Zavadilově pro každý ze zkoumaných jazyků a teprve poté je mezi sebou porovnat.

Za určitou výhodu Palmerovy teorie je možno považovat to, že pracuje s na první pohled univerzálně použitelnými termíny. Osobně nejsem přesvědčena, že by tomu tak bylo. Budeme-li studovat modalitu napříč jazyky, musíme nevyhnutelně zaznamenat množství rozdílů, které, ačkoli nemusí být velké, je třeba do koncepce také zahrnout, usilujeme-li o její celistvost. K tomu, aby tyto rozdíly bylo možné zaznamenat, je vždy třeba terminologii upravovat, zahrnovat do ní nové typy modalit a zároveň odstraňovat ty, které se v konkrétním jazyku neobjevují. Výsledkem pak musí nevyhnutelně být klasifikace nová, pouze vycházející z nějaké původní. Odmítneme-li zásahy do prvotní koncepce, nevěřím, že by bylo možné popsat vyčerpávajícím způsobem modální systém konkrétního jazyka.

Tento závěr mne přivádí k poslední otázce, již bych na tomto místě ráda nastolila. Když jsme si vědomi toho, jak složité je téma modalit, jaká je šíře prostředků jejího vyjádření a jak se tyto prostředky mění v závislosti na zkoumaném jazyce, věřím, že je na místě ptát se, zda je skutečně alespoň teoreticky možné vypracovat univerzální terminologii, aniž bychom tak zanedbali mnoho specifických rysů modalit konkrétních jazyků. Jsem toho názoru, že není tolik podstatné, zda hovoříme o epistémické modalitě nebo o modálním významu potenciálním, důležité však je, aby tento termín byl definován co možná nejpřesněji a výskyty takového typu modalit byly pečlivě prozkoumány.

1.5 Problematika subjektivu v literatuře

Ještě než přistoupím k samotnému těžišti své práce považuji za vhodné seznámit čtenáře i s další sekundární literaturou, o níž se ve své práci budu opírat.

Na předchozích stranách jsem se pokusila popsat důvody, pro něž jsem si mezi různými pojetími modalit vybrala právě pojetí Zavadilovo. Teoretické práce věnující se modalitě jsou pro

zájemce o studium španělských slovesných modů prvním cenným zdrojem informací. Je však třeba znovu připomenout, že zdaleka ne každá koncepce modality jim věnuje dostatečnou pozornost, neboť jejich důležitost není v různých jazycích stejná. Nezbyvá mi než zopakovat své předchozí tvrzení, že pro studium španělských modů je důležité pracovat s koncepcí modality vycházející právě ze španělštiny nebo alespoň jiného románského jazyka. Práce postavené na situaci v angličtině mohou být užitečné pro porovnání, španělský modální systém však v jeho úplnosti popsat nemohou.

Rozsáhlé kapitoly věnované slovesným modům (a zejména pak otázkám týkajícím se subjunktivu) můžeme nalézt i v normativních gramatikách vydávaných RAE¹⁷. Autoři se v nich často věnují i praktičtějším otázkám užití slovesných způsobů.

Monografie zaměřené na studium subjunktivu jsou dvojího typu. První skupinu tvoří práce teoretické, jejichž velkou výhodou je snaha dívat se na problematiku subjunktivu v její celistvosti, bez zbytečné generalizace. Ve své práci budu několikrát citovat z práce Martina Hummela¹⁸, kterou považuji za podnětnou a přehledně zpracovanou, jakkoli se neztotožňuji s některými závěry, které autor prezentuje.

Druhou skupinu pak tvoří práce zaměřené spíše prakticky. Jedná se o studijní příručky věnující se otázkám užití subjunktivu v různých typech konstrukcí. Jsou určeny zejména studentům španělštiny a bývají doplněny i o praktická gramatická cvičení. Výhodou tohoto typu sekundární literatury je její monotematické zaměření a snaha o přehledné uspořádání, které čtenáři usnadňuje orientaci. Nevýhodou pak může být právě určité zjednodušení dané problematiky, k němuž dochází se zřetelem k lepší přístupnosti práce. Já se budu opírat zejména o informace, které předkládají Porto Dapena¹⁹ a Sastre Ruano²⁰. Oba tyto autoři se snaží o zachování rovnováhy mezi přístupem praktickými a přístupem teoretickým a jejich práce považuji pro nerodilé mluvčí za velmi hodnotné.

K otázkám provázejícím italský konjunktiv se také vyjadřuje řada autorů. Ve své práci budu čerpat zejména z Wandruszkovy práce „Frasí subordinate al congiuntivo“, která je součástí *Grande grammatica italiana di consultazione*²¹. I tuto práci považuji za velmi vyváženou a kladně hodnotím fakt, že ačkoli se opírá o teoretická východiska, neponechává stranou ani otázky praktické.

17 Viz *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid: Espasa Libros, 2009 a *Gramática descriptiva de la lengua española*. Ed. Ignacio Bosque, Violeta Damonte. Madrid: Espasa Calpe, 1999.

18 Hummel, Martín. *El valor básico del subjuntivo español y románico*. Cáceres: Universidad de Extremadura, 2004.

19 Porto Dapena, José Álvaro. *Del indicativo al subjuntivo: valores y usos de los modos del verbo*. Madrid: Arco/Libros, D.L., 1991.

20 Sastre Ruano, María Ángeles. *El subjuntivo en español*. Salamanca: Colegio de España, D.L., 1997.

21 Wandruszka, Ulrich. „Frasí subordinate al congiuntivo“. In *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. II. I sintagmi verbale, aggettivale, avverbiale ; La subordinazione*. Ed. Lorenzo Renzi, Giampaolo Salvi. Bologna: Mulino, 1991.

Úplný soupis sekundární literatury, s níž pracuji, včetně bibliografických údajů je zařazen na konci práce.

2. Modus v hlavní větě po výrazech potenciálnosti

Španělská příslovce *quizá(s)*, *tal vez*, *probablemente* a *posiblemente* tvoří skupinu výrazů potenciálnosti, po nichž může následovat subjunktiv i indikativ. Gramatiky se povětšinou shodují v tom, že užití subjunktivu je možné za splnění následujících dvou podmínek:

1. příslovce předchází slovesu, k němuž se vztahuje
2. příslovce není odděleno čárkami (pauzami v případě mluveného jazyka)

Volba modu potom bude záviset na stupni (ne)jistoty, kterou chce mluvčí svými slovy vyjádřit. Jakkoli je potenciálnost vyjádřena již v příslovci samotném, alternace mezi subjunktivem a indikativem umožňuje pohybovat se na pomyslné škále od menší nejistoty (indikativ) k nejistotě větší (subjunktiv).

Sastre Ruano upozorňuje, že je zde třeba zdůraznit právě úlohu mluvčího a jeho záměrů, neboť „je to mluvčí, kdo určuje stupeň jistoty, který chce dodat svému sdělení, a proto užití jednoho nebo druhého modu nezávisí přímo na stupni skutečné pravděpodobnosti, nýbrž na dojmu, který mluvčí má nebo chce vyvolat.“²²

Na rozdíl od dalších struktur probíraných v této práci, italské ekvivalenty zmiňovaných příslovcí neumožňují alternaci mezi indikativem a konjunktivem podobnou té španělské. Za výjimku lze považovat pouze *magari*, jehož význam je v určitých kontextech blízký významu *quizás* či *tal vez*. Po tomto výrazu je možné užití konjunktivu imperfekta, v takovém případě však dochází k mnohem výraznějšímu významovému posunu; výpověď nabývá MV volitivního a význam *magari* je následně srovnatelný se španělským *ojalá*. Je jasné, že tato struktura je již zcela mimo téma této práce, a proto zde nebude předmětem dalšího zkoumání.

Jsem nicméně přesvědčena, že italské ekvivalenty struktur tohoto typu nejsou pro mé účely zcela bez zajímavosti. Na konec podkapitoly věnující se adverbium *quizá(s)* proto zařazuji několik postřehů, které vplynuly z analýzy španělských překladů italských originálů získaných z korpusu InterCorp. Věnuji pozornost zejména konstrukcím, v nichž je po výrazu *quizá(s)* užit ve španělské verzi subjunktiv (samozřejmě proti italskému indikativu) a snažím se předložit důvody, které mohly španělského překladatele vést k užití tohoto modu.

2.1 Quizá(s)

Pro volbu modu po výrazu *quizá(s)* platí vše, co bylo řečeno v úvodu této kapitoly. Sastre Ruano tyto informace upřesňuje upozorněním, že v současné době se v psaném i mluveném projevu

22 Sastre Ruano, María Ángeles. Op. cit., s. 48. “Es el hablante el que elige el grado de seguridad que le quiere dar a su mensaje, y por eso la utilización de uno u otro modo no depende exactamente del grado de probabilidad real, sino de la impresión que el hablante tenga o quiera dar.” Překlad autorky práce.

stále více uplatňuje indikativ, jakkoli v projevu kultivovaném stále převládá subjunktiv, a to zejména pokud referujeme do budoucnosti.²³ Stejně tak RAE v souvislosti s *quizá(s)* zmiňuje, že v posledních sto letech dochází k výraznému poklesu užití indikativu futura na úkor subjunktivu v kontextech, kde by teoreticky byla možná jejich záměna.²⁴ Tuto tendenci můžeme velmi jasně pozorovat i při analýze korpusového materiálu v následujícím oddíle.

2.1.1 Situace ve španělštině (CREA)

Následující tabulka ukazuje počet výskytů subjunktivu, indikativu, futura a kondicionálu po příslovci *quizá(s)*. Analyzovala jsem zde sto relevantních výskytů z korpusu CREA z let 2001-2004 (nejnovější výsledky, jaké bylo možno získat), přičemž za relevantní jsem považovala pouze ty případy, kdy adverbium *quizá(s)* jednak splňuje základní pravidla, jež teoreticky umožňují alternaci subjunktiv/indikativ (tj. předchází před slovesem a není odděleno čárkami), jednak se vztahuje přímo ke slovesu věty (tj. do statistiky nejsou zahrnuty příklady typu: *quizás por eso se fue*, kde má *quizás* vztah k zájmenu *eso* a nikoli přímo k *se fue*).

Subjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
68	24	2	6

Co nám dokazují tato čísla? V první řadě můžeme pozorovat výraznou převahu užití subjunktivu oproti ostatním modům. Dále můžeme dát plně za pravdu již zmiňovanému tvrzení RAE o klesající tendenci užívání budoucího času, dva případy ze sta lze skutečně považovat za velmi malé číslo. Podobný soud můžeme vyřknout i o užití kondicionálu, což lze považovat za logické vzhledem k tomu, že jeho funkci zde (na rozdíl například od češtiny) přebírá převládající subjunktiv.

2.1.2 Srovnání s češtinou (InterCorp)

Podívejme se nyní na možnosti, jaké nám nabízí čeština při překladu konstrukcí s *quizá(s)*. Na korpusu InterCorp jsem analyzovala sto překladů *quizá(s)* + indikativ a sto překladů *quizá(s)* + subjunktiv. Výsledkem je tato tabulka:

23 Cf. Sastre Ruano, María Ángeles. Op. cit., s. 48.

24 Cf. RAE. Op. cit., s. 1956.

Český překlad	Quizás + subjuntiv	Quizás + indikativ
Možná	54	60
Možná + futurum	5	-
Možná + kondicionál	2	-
Třeba	12	6
Snad	7	15
Snad + futurum	3	-
Snad + kondicionál	1	3
Patrně	1	1
Patrně + futurum	1	-
Zda	1	-
Vlastně	-	1
Jako by	-	1
Zřejmě	-	1
Mohlo by	-	1
0 (slovo quizá(s) není vůbec přeloženo)	-	6
0 + futurum	2	-
0 + kondicionál	1	-
Asi	2	2
Asi + futurum	1	-
Asi + kondicionál	1	-
Řekněme	1	-
Doufat	2	-
Ledaže by	1	-
Nejspíš	1	3
Určitě	1	-

Při pohledu na tuto tabulku si můžeme všimnout, že ve velké většině případů nenajdeme rozdíly mezi překladem *quizá(s)* + subjuntiv a *quizá(s)* + indikativ. Nejčastějším překladatelským řešením obou těchto konstrukcí je české příslovce *možná*, za kterým následuje indikativ. Zaměříme se však nyní na ty případy, kde je patrná snaha o převedení španělského subjuntivu do češtiny.

Nejčastěji volenou možností je překlad subjuntivu pomocí kondicionálu či futura. Příkladem mohou být tyto věty:

[...] quizá así la gente me tuviese más respeto [...]

[...] možná by ze mě lidé měli větší respekt [...]

Este modelo quizá le agrade; ciento sesenta y cinco pesetas.

Tenhle model vám možná bude vyhovovat, sto šedesát pět peset.²⁵

Několikrát překladatelé *quizá(s)* vůbec nepřekládají. Je to vždy v případě, kdy za ním následuje indikativ. Ten, jak již bylo řečeno, vyjadřuje větší míru jistoty, která zřejmě může být vnímána jako natolik silná, že překlad příslovce nejistoty do češtiny není považován za nutný. V situacích, kdy za *quizá(s)* následuje subjunktiv také někdy překladatelé volí možnost adverbium nepřekládat, nejistota vyjádřená ve španělštině subjunktivem je však do češtiny opět převedena pomocí futura či kondicionálu.

Entre Clara Glencairn y Nérida Sara (que, según dicen, había gustado alguna vez del doctor Figueroa) hubo siempre cierta rivalidad; quizá el duelo fue entre las dos y Marta un instrumento.

Mezi Clarou Glencairnovou a Nélidou Sarovou (které se prý kdysi líbil doktor Figueroa) existovala vždycky jistá rivalita; probíhal mezi nimi souboj, jehož nástrojem byla Marta .

«Piensa que quizás otros conventos tuvieran mejores condiciones para un caso tan difícil» .

"Domnívá se , že jiné kláštery by pro tak obtížný případ měly lepší podmínky."²⁶

Poslední poznámku týkající se překladu *quizá(s)* do češtiny bych ráda věnovala dvěma případům, kdy byla konstrukce *quizá* + subjunktiv přeložena jako *doufám*.

Pues me voy a conocer esos salones de arriba, donde quizá haya café.

Takže se jdu podívat do těch salonků nahoru a doufám, že by tam mohli mít kávu.

Pero no se preocupe por Jorge, quizá sea un resto del malestar de ayer.

Ale kvůli Jorgemu si nedělejte starost, doufejme, že je to jen pozůstatek včerejší nevolnosti.²⁷

Jakkoli je jedním z hlavních cílů této práce poskytnout co možná nejširší přehled možností překladu španělského subjunktivu po výrazech potenciálnosti do češtiny, nejsem si zcela jista, zda podobné řešení lze mezi ně počítat. Hlavním důvodem, pro který nepovažuji předchozí překlady za

25 *Český národní korpus - InterCorp*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. Cit. 13.07.2011, dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>. Podtrženo autorkou práce.

26 *Ibid.*, cit. 13.07.2011. Podtrženo autorkou práce.

27 *Ibid.*, cit. 13.07.2011.

adekvátní, je fakt, že užitím slovesa *doufat* se v češtině dostáváme mimo MV potenciální a výpověď nabývá MV volitivního, který ve španělském originále není.

2.1.3 Srovnání s italštinou (InterCorp)

Podívejme se nyní ještě na překlad několika italských originálů do španělštiny. Na korpusu InterCorp jsem prostudovala padesát případů, kdy španělský překladatel použil konstrukce *quizá(s)* + subjunktiv a pokusila jsem se v italském originále vyhledat důvody, které ho k tomu mohly vést.

1. Zvýšená nejistota

Patrně nejčastější důvod, v šesti z padesáti případů, které jsem studovala, je v italském originále potenciálnost výpovědi obsažena nejen v adverbium, které činí protiklad španělskému *quizá(s)* (povětšinou se jedná o příslovce *forse*), ale často se zde vyskytuje ještě sloveso vyjadřující MV potenciální (např. *pensare*), případně je již tak nejistá platnost výpovědi vzápětí dále zpochybňována.

Shatzy fece sì col capo, e pensò che forse quello era il nocciolo di tutto [...]

Shatzy asintió con la cabeza, y pensó que quizás eso fuera el meollo de todo lo ocurrido [...]

Pareva nebbia, e forse nebbia saliva anche da terra, ma a quella altezza era difficile distinguere le brume che venivano dal basso da quelle che scendevano dall'alto.

Parecía bruma, y quizá también surgiese bruma del suelo, pero a aquella altura era difícil distinguir entre esta última, que venía de abajo, y la niebla, que se desprendía de las nubes.²⁸

2. Futurum v italském originále

V pěti prostudovaných případech odpovídá španělskému subjunktivu italské futurum. Tyto příklady jen dále potvrzují, že užívání španělského futura po výrazech typu *quizá(s)* je zcela minimální a jeho funkci zde přebírá subjunktiv.

E forse potremo rendere migliore la vita dell' abbazia.

Y quizá entonces podamos mejorar en parte la vida en el monasterio.²⁹

Krom těchto případů jsem narazila i na jeden příklad italského kondicionálu, který byl do španělštiny přeložen subjunktivem. Při hlubším zkoumání daných překladů by pravděpodobně bylo možno nalézt i další důvody, pro které překladatelé volí subjunktiv proti italskému indikativu, vyžadovalo by to však mnohem širší znalost kontextu těchto výskytů, než jakou může poskytnout jazykový korpus. Na tomto místě je také třeba zmínit, že užití indikativu/subjunktivu je v těchto

28 Ibid., cit. 13.07.2011.

29 Ibid., cit. 13.07.2011.

případech do jisté míry podmíněno i osobností překladatele a jeho idiolektem. Příklady, které jsem studovala, pochází z děl Alessandra Baricca, Itala Calvina a Umberta Eca. Zatímco v překladech prvních dvou autorů výrazně převládá konstrukce *quizá(s)* + indikativ, překladatel Ecova románu *Jméno růže* užívá v těchto případech subjunktivu daleko častěji.

2.2 Tal vez

Tal vez je druhým příslovcem vyjadřujícím MV potenciální, kterým se zde budu zabývat. Stejně jako v případě *quizá(s)* i po tomto příslovcí může následovat subjunktiv či indikativ a, podobně jako tomu bylo u předchozího adverbia, i zde je uplatnění kongruenčního subjunktivu do jisté míry redundantní, neboť potenciálnost je již obsažena v příslovcí samotném. Volba subjunktivu tuto potenciálnost pouze zesiluje. „Stejně jako dvojí zápor «Ne!, ne!» je silnější než prosté «Ne!», korelace *tal vez* se subjunktivem má ve větě za sémantický následek menší pravděpodobnost, zatímco indikativ by vyvolal účinek opačný.“³⁰

2.2.1 Situace ve španělštině (CREA)

Stejně jako v předchozím případě jsem prozkoumala sto relevantních výskytů adverbia *tal vez* na korpusu CREA (výsledky z let 2003-2004). Kritéria pro určení, zda je pro mé účely nějaký výskyt relevantní, či nikoli, jsou stejná jako v případě *quizá(s)*. Z výsledků jsem sestavila následující tabulku:

Subjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
68	27	1	4

Můžeme zde pozorovat, že čísla jsou velmi podobná jako u adverbia *quizá(s)*, i zde výrazně převládá užití subjunktivu nad indikativem, užití indikativu futura a kondicionálu je minimální.

2.2.2 Srovnání s češtinou (InterCorp)

Podívejme se nyní na možnosti překladu konstrukcí s *tal vez* do češtiny. Opět jsem na korpusu InterCorp prošla sto překladů *tal vez* + subjunktiv a sto překladů *tal vez* + indikativ a snažila se nalézt další možnosti zachycení tohoto rozdílu v češtině.

30 Hummel, Martin. *El valor básico del subjuntivo español y románico*. Op. cit., s. 197. “De la misma manera que la doble negación «¡No!, ¡no!» es más fuerte que la simple «¡No!», la correlación de *tal vez* con el subjuntivo produce un efecto semántico de menor probabilidad en la frase, mientras el indicativo produciría el efecto contrario.” Překlad autorky práce.

Český překlad	Tal vez + subjunktiv	Tal vez + indikativ
Možná	51	67
Možná + futurum	9	-
Možná + kondicionál	5	-
Třeba	14	7
Třeba + futurum	3	-
Třeba + kondicionál	1	-
Snad	6	10
Snad + futurum	3	-
Snad + kondicionál	2	-
Patrně		2
Patrně + futurum	1	-
Zřejmě	1	-
0 (tal vez není vůbec přeloženo)	-	3
Asi	1	2
Nejspíš	-	5
Spíš	-	1
Co když	-	1
Kdoví, jestli	-	1
Mohlo by	1	-
Může to být tím, že	2	-
Je možné	-	1

Podle očekávání jsou výsledky znovu velmi podobné těm, které jsem získala u příslovce *quizá(s)*. Vidíme, že možnosti překladu španělského subjunktivu po tomto typu výrazů do češtiny jsou velmi omezené. Opět se nabízí možnost překladu pomocí kondicionálu či budoucího času:

Tal vez así... —Bernardino dudó, como si midiera sus palabras— tal vez podamos ambos purificarnos y merecer un nuevo lugar junto a vos.

Možná tak...“Bernardino zaváhal, jako by odměřoval slova, „snad bychom se tak mohli oba očistit a zasloužit si znovu místo vedle vás.

Tal vez el lector reclame ahora una doctrina positiva.

Čtenář se teď bude patrně dožadovat pozitivní doktríny.³¹

31 *Český národní korpus - InterCorp*. Op. cit. 18.07.2011. Podtrženo autorkou práce.

Znovu se objevuje několik případů, kdy v konstrukci *tal vez* + indikativ není adverbium vůbec přeloženo a její potenciálnost, která je ve španělštině oslabena užitím indikativu, tak není v češtině patrná vůbec, případně je také oslabena. Tak je tomu v následujícím případě, kdy překladatelka zřejmě nepovažovala za nutné posilovat potenciálnost opakovaně vyjádřenou pomocí modálního slovesa *moci* některou z českých variant adverbia *tal vez* a ponechala je bez překladu:

-Esa noche, alrededor del fogón, nos explicó que una actitud como ésa tal vez podía ser considerada como una debilidad y que debilidades de ese tipo en algún momento podían ser fatales para la guerrilla.

„Toho večera nám u ohně vysvětloval, že takovéhle chování může být považováno za projev slabošství a že slabosti jako tahle můžou v partyzánské válce přijít draho.³²“

2.3 Posiblemente a probablemente

Poslední dva výrazy potenciálnosti, jimiž se v této části hodlám zabývat, jsou adverbia *posiblemente* a *probablemente*. Přestože bývají považovány za synonymní s *quizá(s)* a *tal vez*, liší se (zejména v případě *probablemente*) z hlediska modu, který po nich převládá, a rozdílné jsou i jejich překlady do češtiny.

2.3.1 Situace ve španělštině (CREA)

Prohlédněme si nejprve tabulky, které, stejně jako v předchozích případech, zachycují sto relevantních výskytů obou příslovcí a zaměřují se na modus (v případě indikativu i čas), který po nich následuje.

	Subjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Posiblemente	45	38	10	7
Probablemente	35	33	27	5

U obou adverbii můžeme pozorovat výrazně vyšší počet výskytů indikativu přítomnosti než u předchozích *quizá(s)* a *tal vez*. U příslovce *probablemente* je potom patrný i vysoký počet užití indikativu budoucna, který se v případě *quizá(s)* a *tal vez* objevoval spíše výjimečně. Srovnatelná čísla nabízí pouze sloupce uvádějící počty výskytů kondicionálu, které lze považovat za takřka zanedbatelné.

Dle mého názoru lze příčinu tohoto nesouladu nalézt v poněkud odlišném charakteru zmiňovaných příslovcí. Zatímco *quizá(s)* a *tal vez* jsou vnímány jako výrazy obsahující dosti

³² Ibid., cit. 18. 07. 2011.

vysokou míru potenciálnosti (s níž přímo souvisí i rozhodnutí, zda užít indikativu či subjunktivu), potenciálnost spojovaná s výrazy *posiblemente* a zejména pak *probablemente* je slabší, na pomyslné škále se bude více blížit k jistotě než nejistotě, a indikativ je pak logicky volen daleko častěji.

2.3.2 Srovnání s češtinou (InterCorp)

Teorii, již jsem předložila na konci předchozího oddílu, podporuje i analýza českých překladů *posiblemente* a *probablemente*, která následuje.

V tomto případě tabulka neukazuje sto překladů adverbia + indikativ a sto překladů adverbia + subjunktiv, jako tomu bylo v minulých podkapitolách, neboť InterCorp nám takové množství příkladů nenabízí. Jsou zde proto uvedeny všechny překlady relevantních výskytů *probablemente* i *posiblemente*, které bylo možné z korpusu získat (opět se však jedná pouze o příklady pocházející ze španělských originálů přeložených do češtiny).

Český překlad	Posiblemente + subjunktiv	Posiblemente + indikativ	Probablemente + subjunktiv	Probablemente + indikativ
Možná	3	7	3	2
Možná + futurum	1	-	-	-
Možná + kondicionál	6	1	-	-
Dost možná	-	-	1	-
Asi	-	6	1	11
Asi + futurum	2	-	3	-
Nejspíš	-	3	4	19
Nejspíš + futurum	-	-	1	-
Snad	1	1	-	1
Snad + kondicionál	1	-	-	-
Patrně	-	1	-	2
Zřejmě	-	3	1	5
0 (adverbium není vůbec přeloženo)	-	1	-	1
S největší pravděpodobností	-	1	-	-
Je možné	-	1	-	-

Spíš	-	1	-	-
Pravděpodobně	2	1	4	25
Pravděpodobně + kondicionál	-	-	1	2
Mohl by	1	-	-	-
Mohl + infinitiv	-	-	-	1
Vypadá to	-	-	-	1
Myslím	-	-	-	1
Určitě	-	-	1	-

Na rozdíl od předchozích dvou adverbii, za jejichž český ekvivalent bylo v drtivé většině případů zvoleno slovo *možná*, u *posiblemente* už jeho postavení zdaleka není tak výsadní. Za nejčastějšími překlady *probablemente* potom můžeme považovat česká příslovce *asi*, *nejspíš* a *pravděpodobně*, tedy adverbia vyjadřující menší stupeň potenciálnosti a vyšší míru jistoty než *možná*, *třeba* a *snad* s oblibou volená v předchozích případech. Situace v češtině tak do značné míry kopíruje stav španělský.

2.4 Závěr

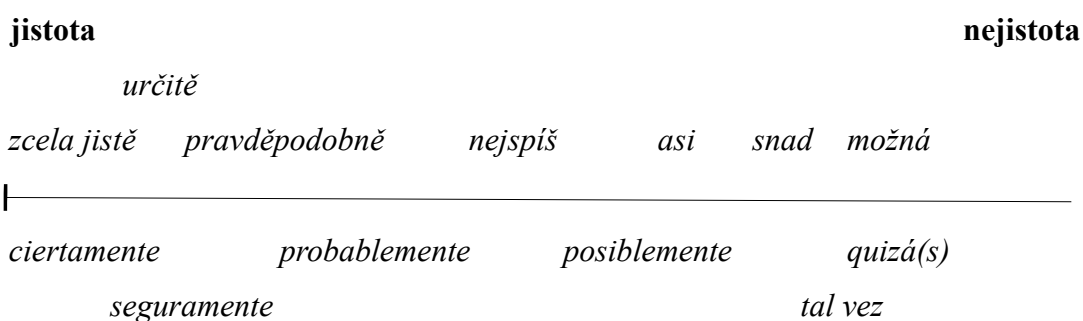
Analýzy korpusového materiálu, které jsem provedla, mne dovedly k závěru, který jsem do jisté míry předpokládala od začátku. Informace, jež můžeme vyčíst ze španělských gramatik, jsou v případě příslovčí pochybnosti pouze částečné. Chceme-li skutečně pochopit vztah mezi modalitou výpovědi a modem, kterého je v ní užito, nevystačíme si s pouhým seznamem výrazů, které umožňují alternaci subjunktivu a indikativu, ani s upozorněním, že volba modu závisí na míře jistoty, kterou chce mluvčí vyjádřit. Toto je možné považovat pouze za odrazový můstek pro další zkoumání charakteru jednotlivých výrazů.

Tabulky s výsledky získanými z korpusu CREA jasně dokazují, že po zkoumaných výrazech, přestože bývají uváděny jako synonymní, se modus neuplatňuje stejně; po výrazech *quizá(s)* a *tal vez* převládá subjunktiv, po příslovci *probablemente* indikativ (přezentu i futura), *posiblemente* potom představuje přechod mezi nimi. Tyto výsledky si můžeme připomenout pomocí tabulky, která je shrnuje:

	Subjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Quizá(s)	68	24	2	6
Tal vez	68	27	1	4
Posiblemente	45	38	10	7
Probablemente	35	33	27	5

S tím, jak se zvyšuje počet užití indikativu na úkor subjunktivu, zmenšuje se i stupeň nejistoty vyjadřovaný konkrétními příslovci, což bylo dokázáno i měnicími se překlady do češtiny.

Pro názornější srovnání si můžeme představit polopřímku, která bude směřovat od naprosté jistoty mluvčího o pravdivosti výpovědi k nejistotě. Mohla by vypadat asi takto:

Zatímco pro češtinu jsou tyto lexikální prostředky hlavní a takřka jedinou možností, jak odstupňovat potenciálnost výpovědi, španělština disponuje navíc možností alternace mezi subjunktivem a indikativem. Analýza českých překladů nám dokazuje, že tato alternace (a z ní vycházející sémantické odstíny) je do češtiny jen těžko převoditelná. Setkáváme se sice s případy, kdy je snaha nahradit španělský subjunktiv českým kondicionálem případně futurem, jsou ale mnohem méně časté než jsem na počátku předpokládala.

Naproti tomu ve španělštině má volba mezi indikativem a subjunktivem, jak už bylo několikrát řečeno, schopnost posouvat konkrétní adverbia na naší polopřímce směrem doleva (indikativ) i doprava (subjunktiv). Je jen přirozené, že po adverbích, které obsahují větší stupeň potenciálnosti, je častěji uplatňován subjunktiv, který tuto potenciálnost zdůrazňuje, po adverbích vyjadřujících vyšší stupeň jistoty se naopak častěji uplatňuje indikativ, který tuto jistotu (na rozdíl od subjunktivu) neoslabuje.

3. Modus ve vedlejší větě po výrazech, které nabývají MVP v záporu a otázce

Nyní opouštíme větu jednoduchou a následující stránky již budou věnovány možnostem alternace mezi indikativem a subjunktivem (případně i kondicionálem či futurem) ve větě závislé. Nejprve bych se ráda zaměřila na modus po několika výrazech formálně spadajících do skupiny těch, jejichž kladné tvary mají modální význam reálný, zatímco v záporu a otázce nabývají modálního významu potenciálního a v diktu je potom možno uplatnit jak kongruenční subjunktiv, tak nekongruenční indikativ. Vzhledem k rozsahu této práce se však ve svých analýzách zaměřím na případy negace, které považuji za zajímavější.

Hned na počátku této kapitoly bude však nutné poněkud upřesnit definici této skupiny výrazů. Přestože zde hovořím o výrazech nabývajících modálního významu potenciálního v záporu a otázce, netvrdím, že ve svém kladném tvaru sém potenciálnosti zcela postrádají (výjimku tvoří sloveso *saber*). Jakkoli můžeme v tomto případě vnímat sém reálnosti jako převažující, tvrzení, že slovesa jako *creer* či *pensar* vyjadřují potenciálnost pouze a jen v záporu, by bylo asi těžko obhajitelné. Proto by snad bylo lépe hovořit o výrazech, u nichž je sém reálnosti v záporu či otázce oslaben natolik, že umožňuje uplatnění subjunktivu. Schematicky bychom situaci ve španělštině mohli vyjádřit přibližně takto:

	MVR	MVP
Kladný tvar	++	+
Záporný tvar + indikativ	+	+
Záporný tvar + subjunktiv		++

Dále je třeba upozornit, že po některých slovesech této skupiny se může za určitých (velmi omezených) podmínek vyskytnout subjunktiv i tehdy, kdy nejsou v záporu ani v otázce. Tyto spíše výjimečné případy jsou zmíněny v podkapitolách věnujících se jednotlivým výrazům, ale považuji je za zcela okrajové a rozsah této práce mi neumožňuje zabývat se jimi podrobněji.

Poslední poznámka na úvod této kapitoly se týká italských ekvivalentů zkoumaných výrazů. Ty, opět s výjimkou slovesa *sapere*, podobnou podskupinu netvoří, neboť výskyt konjunktivu je po nich zcela běžný i v případě, kdy nejsou v záporu (gramatikami je dokonce vyžadován či alespoň upřednostňován před indikativem).

3.1 Creer

První výraz, kterým se v této části hodlám zabývat, je sloveso *creer*. Není-li v záporu či v otázce, nevyskytuje se po něm za normálních okolností subjunktiv. Gramatiky však zmiňují možnost jeho uplatnění po slovesech tohoto typu v případech, kdy „v sobě nesou odkaz k fiktivnímu či předpokládanému prostředí, jinými slovy, když se přibližují doslovnému významu slovesa *presentar sí*“.³³ Sastre Ruano však v případě těchto konstrukcí upozorňuje, že jejich užití je možné jen ve velmi omezeném množství specifických kontextů a pro některé mluvčí mohou být za hranici přijatelnosti.³⁴

Zatímco v kladné větě oznamovací je tedy užití subjunktivu po *creer* více než problematické, bývá ho používáno v otázce, zejména pokud mluvčí „vedle toho, že požaduje nějakou informaci nebo vyjádření o vedlejší větě, více či méně nenápadně vyjadřuje i svou představu o odpovědi“³⁵. Řečeno jinými slovy, položíme-li ve španělštině otázku typu: *Myslíš, že je to pravda?* a ve větě vedlejší použijeme subjunktiv, naznačujeme, že my sami to za pravdu nepovažujeme. Chceme-li, aby naše otázka zněla neutrálně, přikloníme se k indikativu.

Takřka opačné pravidlo platí pro volbu modu po *no creer que*. RAE na příkladu *No creen que es necesario aumentar la cantidad de funcionarios* ukazuje, že v případě, kdy ve vedlejší větě použijeme indikativ, bude se negace vztahovat pouze ke slovesu *creer* a obsah vedlejší věty bude mluvčím předložen jako pravdivý. Z toho důvodu také RAE považuje za málo frekventovaný výskyt indikativu po *no creo/no creemos*, neboť jeho použitím by mluvčí sám sobě protirečil.³⁶

Zatímco v předchozím případě mluvčí zaujímá postoj k obsahu vedlejší věty, subjunktivu je užito tehdy, „když neexistuje závazek mluvčího o pravdivosti obsahu vedlejší věty, jinak řečeno, když nám nedává najevo, zda je pravdivá, či nikoli, buď proto, že to neví, nebo věří, že by to neměl dávat najevo, případně proto, že jeho posluchač už to ví.“³⁷

Na závěr je ještě třeba zmínit, že nepřípustné je podle gramatik použití subjunktivu po záporném rozkazu *no creas que*.

Zamyslíme-li se nad možnostmi zachycení tohoto rozdílu v češtině, patrně nás jako první možnost napadne užít místo španělského subjunktivu český kondicionál. Musím však přiznat, že ani ze své pozice české rodilé mluvčí v tomto případě nejsem schopna s naprostou jistotou tvrdit, že to,

33 Borrego J. - Asencio, J. G. - Prieto, E. *El subjuntivo: valores y usos*. Madrid: Sociedad General Española de Librería, 1992, s. 84. “[...] conllevan la referencia a un marco ficticio o supuesto, es decir, cuando se acercan al sentido literal de *imaginar*”. Překlad autorky práce.

34 Cf. Sastre Ruano, María Ángeles. Op. cit., s. 81.

35 Ibid. “[...] además de pedir una información u opinión sobre la cláusula subordinada, incluye de forma más o menos sutil algún juicio previo acerca de la respuesta”. Překlad autorky práce.

36 Cf. RAE. Op. cit., s. 1910.

37 Sastre Ruano, María Ángeles. Op. cit., s. 84. “[...] si no existe compromiso por parte del hablante sobre la veracidad del contenido de la cláusula subordinada, es decir, si no nos da a entender si ésta es cierta o no, bien porque no lo sepa o porque crea que no debe manifestarlo, o porque sea conocido ya por el oyente.” Překlad autorky práce.

co zde bylo uvedeno o španělské opozici *no cree que es/sea así*, by bylo aplikovatelné i na české *nevěří, že to tak je/by to tak bylo*. Dle mého názoru je v češtině významový rozdíl mezi užitím indikativu a kondicionálu zcela nepatrný a volba konkrétního modu bude závislá zejména na idiolektu konkrétního mluvčího. Subjektivně však v tomto typu výpovědi považuji za nepříznakový spíše indikativ než kondicionál a jeho užití bych v běžné situaci nepovažovala za indikátor postoje mluvčího k obsahu vedlejší věty. Je však třeba mít na vědomí, že v tomto případě pravděpodobně vstupuje v češtině, na rozdíl od španělštiny, do hry i snaha o ekonomičnost jazyka. Při poměrně subtilním významovém rozdílu se jeví jako logické užití kratšího syntetického indikativu proti analytickému kondicionálu.

V případě italského slovesa *credere* se situace liší zejména tím, že po tomto typu sloves je užití kongruenčního konjunktivu možné i v kladné oznamovací větě. Neznamená to však, že by míra potenciálnosti obsažená ve výrazech *credere* a *non credere* byla stejná. Wandruszka upozorňuje, že „možnost užit konjunktiv po *credere* se zvyšuje v případech, kdy je v záporu. Skrze negaci se *credere* přesouvá z epistemična pozitivního do negativního a pravdivost závislé věty je zpochybněna.“³⁸

Po slovese *credere* preferují gramatiky užití konjunktivu, ačkoli nepopírají ani možnost jeho nahrazení indikativem, a to zejména v mluveném projevu. V případech, kdy děj věty hlavní časově předchází ději věty vedlejší, bývá konjunktiv nahrazován indikativem futura „aniž by tím došlo k zásadní stylové či obsahové modifikaci.“³⁹ Na rozdíl od španělských gramatik, italské zmiňují i možnost nahrazení konjunktivu kondicionálem.

3.1.1 Situace ve španělštině (CREA)

Opusťme nyní oblast teorie a podívejme se na čísla, která nám nabízí korpus CREA. Rozsah této práce mi neumožňuje prozkoumat, jaký modus převládá po všech tvarech slovesa *creer*, pro korpusovou analýzu jsem proto nakonec vybrala tvary *no creo que* a *no creen que*, aby statistika zachycovala jak případy, kdy modální subjekt je zároveň i subjektem věty, tak situace, kdy tomu tak není. U obou tvarů jsem (stejně jako tomu bylo v předchozí kapitole) prošla sto jejich výskytů, zaměřila se na modus, který je po nich uplatněn, a výsledky zaznamenala do jednoduché tabulky. Zabývala jsem se pouze případy, kdy se sloveso *creer* objevuje v oznamovací větě, nepřihlížela jsem k výskytům, v nichž *no creen que* uvozuje otázku. Tyto případy jsem ignorovala ze dvou důvodů; jednak by v nich volba modu mohla být ovlivněna nejen záporem, ale i tím, že se jedná o

38 Wandruszka, Ulrich. „Frası subordinate al congiuntivo“. Op. cit., s. 435. „La possibilità del congiuntivo dopo *credere* aumenta in caso di negazione. Mediante la negazione *credere* è trasposto dall'ambito epistemico positivo a quello negativo e la verit  della frase dipendente   messa in dubbio.“ Překlad autorky práce.

39 Ibid., s. 434. “[...] senza che con ci  si produca un'essenziale modificazione stilistica o di contenuto.” Překlad autorky práce.

tázací větu, druhý důvod pak byl ten, že při jejich zahrnutí do výsledků bych v rámci jedné statistiky zkoumala jak případy, kdy jsou podmětem věty *ellos*, tak situace, kdy podmětem jsou *ustedes*, a výsledky by tak mohly být zkreslené.

Podívejme se nyní na tabulku, která ukazuje počet výskytů jednotlivých modů po *no creo/creen que*.

	Subjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
No creo que	98	1	1	-
No creen que	85	11	2	2

Čísla, která se vztahují k tvaru *no creo que*, jsou poměrně přesvědčivým potvrzením toho, co bylo řečeno v úvodu. Vidíme, že v případě, kdy se shoduje modální subjekt se subjektem věty, je uplatnění indikativu po *no creen* takřka nulové.

Velmi vysoký je však i počet uplatnění subjunktivu po *no creen que*, indikativ se v tomto případě sice uplatňuje častěji, ale subjunktiv stále výrazně převažuje. Zkoumala jsem kontexty, v nichž se indikativ vyskytuje, a snažila se přijít na to, zda se skutečně objevuje v těch situacích, které popisují gramatiky. Bylo to však možné jen v některých případech, protože k určení, jaký má autor textu názor na pravdivost vedlejší věty uvozené *no creen que*, by byla mnohdy zapotřebí znalost mnohem širšího kontextu, než jaký je možno získat z korpusu, a někdy by to pravděpodobně nebylo možné, ani kdybych měla příležitost přečíst dílo celé. Přesto jsem však narazila na několik příkladů, v nichž je použití indikativu po *no creen que* podle všeho řízeno přesně těmi pravidly, o kterých už byla zmínka v úvodu kapitoly. Podívejme se na několik příkladů:

En primer término, hay que recordar que se han eliminado las materias concernientes a moral básica de convivencia social, de civismo y de urbanidad, que son factores importantes en lo relativo a frenar pasiones salvajes que pueden tener algunos o muchos de los estudiantes. Y a esto hay que agregar la concentración casi gigantesca de alumnos en una misma aula, en una misma escuela, donde la vigilancia moral y de seguridad es casi imposible por parte de las autoridades que tienen a sus cargo esas escuelas. Y, desgraciadamente, muchos maestros o muchos directores de escuela no creen que esto es necesario, porque ya ellos son partes de las nuevas generaciones formadas dentro de este concepto de la enseñanza sin moral, sin civismo y sin urbanidad.

Ni el director, ni el conserje ni nadie, se hace responsable de nada, y como no se les paga como si fuera escuela particular (porque se paga por medio de los impuestos) no se les puede exigir nada; son a veces tan ignorantes que no creen que se les entrega su salario con los impuestos que pagamos al gobierno.

Él, por su parte, demostraba experiencia, ¡y si no creen que hay que hacerlo como yo digo que venga otro a ocupar el puesto! ⁴⁰

Každá z těchto ukázek pochází z jiného textu, přičemž první dvě jsou z novin, třetí je součástí románu. U obou novinových příspěvků je patrná snaha jejich autorů ovlivnit čtenáře a prezentovat své názory. I z krátkého úryvku je zcela zřejmé, že autor prvního článku morální dohled ve školách za potřebný *považuje* a důvodem, proč jeho text vznikl, je přesvědčit o tomtéž i ostatní. Ve druhém případě, kdy se hovoří o platech učitelů, je důvod užití indikativu ještě více nasnadě, neboť zde už není ve vedlejší větě představován jen autorův názor, nýbrž všeobecně známý fakt, že učitelé *jsou* placeni z daní. Užití subjunktivu v tomto případě by postrádalo logiku. Třetí příklad je do jisté míry srovnatelný s prvním - i zde je původce modality (vzhledem k tomu, že se jedná o polopřímou řeč, můžeme za něj považovat člověka, o němž se hovoří, nikoli samotného autora textu) nade vši pochybnost přesvědčen, že věci *je* třeba dělat, jak říká on.

3.1.2 Situace v italštině (La Repubblica)

Porovnejme nyní situaci ve španělštině s italštinou. Na korpusu La Repubblica jsem prošla vždy po padesáti relevantních výskytech *credo che*, *non credo che*, *credono che* a *non credono che* a opět vytvořila tabulku, jež zaznamenává počet výskytů jednotlivých modů, které se po těchto výrazech uplatňují. Jsem si vědoma toho, že v italštině se po *credere* (i dalších slovesech zkoumaných v této práci), přestože za ním následuje vedlejší věta, nemusí spojka *che* nutně vyskytovat, avšak bez její pomoci by výsledky vyhledávání na korpusu obsahovaly velké množství pro mne nerelevantních výskytů, v nichž by *credere* vedlejší větu neuvozovalo a které by bylo třeba filtrovat. Z toho důvodu obsahuje moje statistika pouze ty případy, kdy za slovesem hlavní věty spojka *che* následuje.

	Konjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Credo che	23	3	15	9
Credono che	39	4	3	4
Non credo che	38	2	8	2
Non credono che	43	-	6	1

Výsledky nám dokazují Wandruszkovo tvrzení z úvodu kapitoly, že pravděpodobnost výskytu konjunktivu se zvyšuje, je-li sloveso hlavní věty v záporu. V tabulce můžeme vidět, jak

40 RAE: Banco de datos (CREA) [online]. *Corpus de referencia del español actual*. <<http://www.rae.es>> [cit. 8. 8. 2011]. Podtrženo autorkou práce.

výrazně v těchto případech stoupá počet jeho užití. Porovnáme-li tyto výsledky s těmi ze španělského korpusu CREA, je patrný také výrazně vyšší počet užití futura. Zatímco španělský subjunktiv je ve vedlejší větě schopen vyjadřovat jak děj probíhající souběžně s dějem věty hlavní, tak děj následný, italština v tomto případě preferuje užití budoucího času.

Tento rozdíl je ostatně patrný i jinde, například ve vedlejších větách uvozených spojkou *cuando/quando*. Tam, kde španělština zvolí pro vyjádření následnosti subjunktiv (*lo haré cuando tenga tiempo*), italština se přikloní k indikativu futura (*lo farò quando avrò tempo*).

Zajímavý je i sloupec s počty užití kondicionálu, zatímco v záporu je jeho užití minimální a zdá se, že subjunktiv je schopen suplovat jeho funkci, v kladné větě je jeho užití poměrně časté a subjunktivem nahrazován nebývá.

Pokusila jsem se provést srovnání mezi španělštinou a italštinou i na korpusu InterCorp, kde jsem našla dvacet jedna případů, ve kterých bylo možno porovnat užití modu po *no creer que/non credere che*. V naprosté většině případů se modus shodoval (šestnáctkrát se proti italskému subjunktivu objevoval španělský subjunktiv), ve čtyřech případech se v italštině objevoval subjunktiv proti španělskému indikativu, tyto případy jsou však snadno vysvětlitelné tím, že se jednalo o situace, kdy sloveso *creer* bylo v imperativu, který, jak už bylo řečeno, ve španělštině užití subjunktivu znemožňuje. Pouze v jednom případě byl ve španělštině použit indikativ proti subjunktivu na místě, kde by byl teoreticky nahraditelný i subjunktivem:

-E non credete che io sia talmente donna da far fare a qualsiasi uomo tutto ciò che deve fare?

-¿Y no creéis que soy lo bastante mujer como para conseguir de cualquier hombre que haga todo lo que debe hacer?⁴¹

Nicméně právě z toho důvodu, že se jedná o jediný příklad, který jsem byla schopna nalézt, nepovažuji za možné vyvozovat z něj jakékoli závěry.

3.1.3 Srovnání s češtinou (InterCorp)

Prozkoumejme nyní možnosti překladu naší konstrukce do češtiny. Opět jsem prošla sto výskytů *no creer que* + subjunktiv a výsledky zapsala do tabulky. Jak bylo patrné už z analýzy provedené na korpusu CREA, výskyt indikativu je v tomto případě málo frekventovaný a na InterCorpu jsem na něj narazila jen čtrnáctkrát (nebrala jsem v úvahu případy, kdy je sloveso *creer* v imperativu, a tudíž ani teoreticky neumožňuje alternaci mezi subjunktivem a indikativem).

41 Český národní korpus - InterCorp. Op. cit. 12. 08 2011.

	No creer que + subjunktiv	No creer que + indikativ
Nemyslet	12	4
Nemyslet + kondicionál	28	1
Nemyslet + futurum	2	-
Nevěřit	11	4
Nevěřit + kondicionál	14	-
Nezdát se + kondicionál	1	-
Myslím + sloveso v záporu	8	-
Myslím + sloveso v záporu a kondicionálu	3	-
Asi	2	-
Asi + kondicionál	1	-
Nepředpokládat	1	-
Snad	-	1
Snad + kondicionál	1	-
Nedomnívat se	1	-
Nedomnívat se + kondicionál	1	-
Nejsem toho názoru, že + kondicionál	-	1
Jistě to nebude	1	-
Pochybovat	2	-
Pochybovat + kondicionál	3	-
Neřící + kondicionál	1	-
Nepřipadat		1
Soudit, že + sloveso v záporu	2	-
0 (sloveso creer není vůbec přeloženo)	2	1
0 + futurum (sloveso creer není přeloženo, ale sloveso věty vedlejší je v budoucím čase)	2	-
Neuvědomit si	-	1
Nenapadnout + kondicionál	1	-

Výsledky nám ukazují, že nahrazování subjunktivu českým kondicionálem je v těchto případech poměrně časté, na druhou stranu je však třeba mít na paměti, že jsem analyzovala české

překlady španělských děl, a jazyk v nich použitý tak může být do jisté míry ovlivněn originálem. Asi není třeba zdůrazňovat, že jakkoli je kondicionál v překladu konstrukcí *no creer que* + subjektiv velmi frekventovaný, rozhodně není jediným modem, který by španělský subjektiv nahrazoval. Najdeme i řadu případů, kdy tomuto slovesnému způsobu v češtině odpovídá pouze indikativ. Podívejme se na několik příkladů:

No creo que Miss Rose accepte destituir la sólo porque está creciendo.

Nevěřím, že by Miss Rose připustila, aby o tuto výsadu přišla jen proto, že dospívá.

Francamente, no creo que desaparezca de un soplando, es la puerta del Oeste por el Pacífico.

Upřímně řečeno, nevěřím, že by zmizelo jako závan větru. Je to brána Západu na pacifické straně.

-Vea, no creo que hayamos perdido el tiempo -dijo López-

„Já si nemyslím, že jsme ztratili čas,“ vmísil se López.⁴²

Je jistě pravda, že absence širšího kontextu poněkud ztěžuje rozhodování, jaký dopad má v češtině volba modu na modální význam výpovědi, přesto si troufám tvrdit, že ani v prvním, ani v posledním příkladu by při záměně kondicionálu za indikativ a naopak, nedošlo k významovému posunu. Věty: *Nevěřím, že by Miss Rose připustila, aby o tuto výsadu přišla jen proto, že dospívá* a *Nevěřím, že Miss Rose připustí, aby o tuto výsadu přišla jen proto, že dospívá* je dle mého názoru možno považovat za rovnocenné.

Naproti tomu v příkladu druhém už nejsem přesvědčena o možnosti nahradit bez následků kondicionál indikativem. Jakkoli by věta: *Upřímně řečeno, nevěřím, že zmizelo jako závan větru* byla jistě přijatelná, kondicionál v tomto případě považuji za přirozenější. Jeho uplatnění může být podpořeno velkou nepravděpodobností vedlejší věty. Porovnáme-li její obsah s ostatními, uvidíme, že zatímco je docela dobře možné ztratit čas či dopustit, aby někdo přišel o nějakou výsadu, věci jen málokdy zmizí jako závan větru. Vidíme tedy, že pravdivost či nepravdivost obsahu vedlejší věty (či názor mluvčího na ni) může mít i v češtině dopad na modus, jakého v ní bude užito. Česká opozice indikativ/kondicionál tak sice v těchto případech vykazuje určité rysy shodné se španělskou opozicí indikativ/subjektiv, rozhodně s ní však není zcela srovnatelná.

3.2 Pensar

Pravidla pro použití subjektivu po slovese *pensar* jsou prakticky totožná s pravidly platnými pro sloveso *creer* a vše, co bylo řečeno v úvodu k předchozí kapitole, tak můžeme

⁴² Ibid., cit. 11. 08 2011. Podtrženo autorkou práce.

aplikovat i zde. Poněkud se pozastavím pouze u situací, kdy po *pensar* následuje subjunktiv, přestože toto sloveso není v záporu. To je možné pouze ve dvou případech; jednak tehdy, kdy se význam *pensar* blíží významu slovesa *predstavit si* (viz předchozí podkapitola), jednak může subjunktiv následující po slovese *pensar* označovat jeho přesun z oblasti MV potenciálního do oblasti MV volitivního. Příkladem může být věta *He pensado que lo hagas tú*, v níž se sloveso *pensar* svým významem blíží spíše *querer* či *decidir*. V češtině bychom v podobné situaci použili spojky *aby* (*Myslel jsem, abys to udělal ty*). Jak již bylo řečeno, *pensar* v této větě nabývá jiného modálního významu, než jakým se zabývám ve své práci, a proto tyto případy pouze zmiňuji, nehodlám se jim však dále věnovat.

I v italštině se podle gramatik modus po *pensare* užívá stejně jako po *credere*. „Co se týče užití modu, je sloveso *pensare* porovnatelné s *credere*. Je s ním úzce spjato ze sémantického hlediska, a podle normy tak vyžaduje konjunktiv, zejména ve větách záporných, tázacích a hypotetických. [...] Konjunktiv, v případě, kdy je důraz kladen na následnost, může být nahrazen také futurem nebo kondicionálem.“⁴³ I zde však gramatikami preferovaný konjunktiv bývá stále častěji nahrazován indikativem. Ten se podle Wandruszky může ostatně uplatňovat nejen jako prostá náhrada konjunktivu, ale v některých případech může signalizovat i významový posun *pensare*, jímž se toto sloveso přiblíží až k *giudicare*.⁴⁴

3.2.1 Situace ve španělštině (CREA)

Podívejme se opět na jednoduchou tabulku, která ukazuje počty výskytů jednotlivých modů po *no pensar que*. V tomto případě neobsahuje sto prozkoumaných výskytů tohoto slovesa v první osobě singuláru a třetí plurálu, protože tolik výsledků nám CREA nenabízí. Prošla jsem proto všechny relevantní výskyty *no pienso que*, *no piensan que* a *no piensa que*, přičemž kritérium pro jejich selekci je stejné jako v případě slovesa *creer*; součástí statistiky jsou pouze ty výskyty, kde sloveso *pensar* neuvozuje tázací větu a podmětem není *usted* či *ustedes*.

	Subjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
No pienso que	49	6	2	-
No piensa que	17	15	-	-
No piensan que	3	7	2	-

43 Wandruszka, Ulrich. Op. cit., s. 436. “Riguardo all'uso del modo, il verbo *pensare* è ampiamente paragonabile a *credere*. Strettamente imparentato con questo dal punto di vista semantico, esso regge di norma, soprattutto nelle frasi negative, interrogative e ipotetiche, il congiuntivo. [...] Il congiuntivo, nel caso che si metta l'accento sulla posteriorità, può essere sostituito anche da un futuro o da un condizionale.” Překlad autorky práce.

44 Cf. Ibid., s. 437.

Při pohledu na tabulku může být v porovnání se slovesem *creer* překvapující poměrně vysoký počet užití indikativu ve třetích osobách singuláru i plurálu. Zatímco v první osobě jsou výskyty jiného modu než subjunktivu spíše výjimečné, tam, kde se modální subjekt neshoduje se subjektem věty, je užití indikativu a subjunktivu poměrně vyrovnané. Podíváme-li se podrobněji na některé příklady a zejména na kontext, v němž se objevují, uvidíme, že je poměrně snadné uplatnit na ně pravidla, která nám pro rozhodování mezi indikativem a subjunktivem doporučují gramatiky.

V prvním případě autorka hovoří o výhodách a příležitostech, jaké dětem i jejich rodičům nabízí jesle.

Los chicos pasan el día disfrutando de su entorno y no piensan que no están con su mamá, sino que están con sus juguetes, con sus amigos, en su cuna.⁴⁵

Užití indikativu po slovese *pensar* se v tomto případě jeví jako zcela logické, neboť děti ve jesličkách skutečně *nejsou* se svou maminkou, ačkoli si to podle autorky nemyslí.

Podobně lze užití indikativu vysvětlovat i v následující výpovědi, kde s jeho pomocí autor zdůrazňuje fakt, že zdravotnický personál *vydělává* stěží třetinu toho, co by měl:

Son pacientes, todos ellos, que exigen sanatorios lujosos, servicios complementarios de primera para ellos y sus acompañantes y que no piensan que los honorarios del equipo alcanzan apenas a un tercio de la suma presupuestaria".⁴⁶

Naproti tomu užitím subjunktivu v posledním příkladu si autor zachovává neutralitu a svůj názor (má-li nějaký) si nechává pro sebe:

Los agroecologistas están en general contra los Derechos de Propiedad Intelectual o, no piensan que ése sea el instrumento para defender y remunerar la biodiversidad agrícola.⁴⁷

3.2.2 Situace v italštině (La Repubblica)

Prozkoumejme nyní tabulku s počty uplatnění jednotlivých modů po italském slovese *pensare*. Opět jsem prošla po padesáti výskytech *penso che*, *non penso che*, *pensano che* a všech třicet devět relevantních výskytů *non pensano che*, které korpus nabízí. Jako vždy ponechávám stranou případy, kdy se *pensare* objevuje v tázací větě.

45 RAE: Banco de datos (CREA). Op. cit., 15. 08. 2011. Podtrženo autorkou práce.

46 Ibid., Cit. 15. 08. 2011. Podtrženo autorkou práce.

47 Ibid., Cit. 15. 08. 2011. Podtrženo autorkou práce.

	Konjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Penso che	32	5	8	5
Pensano che	28	11	6	5
Non penso che	34	1	13	2
Non pensano che	32	5	2	1

Tabulka opět ukazuje oproti španělštině větší volnost při výběru modu. Zatímco po španělském *pensar* se takřka výhradně uplatňují pouze indikativ nebo subjunktiv, který supluje i funkce futura a kondicionálu, v italštině si jsou oba tyto mody alespoň částečně schopny podržet své významy i v konkurenci konjunktivu.

Oproti předchozímu *credere* nepozorujeme u *pensare* výraznější rozdíly v použití modu v kladných a záporných větách. Jestliže v případě *credere* bylo možno tvrdit, že negace posiluje jeho potenciálnost a spolu s ní roste i počet užití konjunktivu, tabulka analyzující sloveso *pensare* nám pro podobné tvrzení žádné podklady nedává; počty uplatnění konjunktivu jsou srovnatelné ve větách kladných i záporných.

Porovnání italštiny se španělštinou na základě korpusu InterCorp je složitější než v případě *credere*, neboť zde nám korpus nabízí jen sedm relevantních možností srovnání. Opět platí, že ve většině případů odpovídá italskému konjunktivu španělský subjunktiv, ale i v takto malém množství je možno nalézt dva příklady, kdy ve španělském překladu je zvolen indikativ proti původnímu italskému konjunktivu.

3.2.3 Srovnání s češtinou (InterCorp)

Na celém korpusu jsem našla pouze šestnáct případů, v nichž je možné pozorovat možnosti překladu konstrukce s *no pensar que* do češtiny. Přestože se jedná o vzorek velmi malý, pro úplnost uvádím tabulku i zde.

	No pensar que + subjunktiv	No pensar que + indikativ
Nemyslet	1	2
Nemyslet + kondicionál	1	-
(U)soudit + sloveso v záporu	2	-
Nepomyslet	-	1
Nepočítat s tím + futurum	-	1
Nenapadnout	1	2
Nenapadnout + kondicionál	1	-

Nebýt v domnění + kondicionál	1	-
Asi	1	-
Nečekat + futurum	1	-
Netužit + kondicionál	1	-

Výsledky jsou velmi podobné jako u *creer*; funkci španělského subjunktivu může v češtině suplovat kondicionál či futurum, není to však pravidlem, v řadě případů mu v češtině odpovídá pouze indikativ. Opět jsem toho názoru, že záměna kondicionálu za indikativ a naopak by v češtině většinou nepřinesla výraznější významový či stylistický rozdíl.

3.3 Saber

Na úvod kapitoly týkající se volby modu po *no saber que* je třeba poněkud omezit rozsah situací, kterými se hodlám zabývat. Na rozdíl od *pensar* a *creer*, sloveso *saber* často uvozuje nepřímou otázku (např. *No sé dónde está*). V takovém případě se dostáváme do sféry modálního významu tázacího, který již není předmětem této práce.⁴⁸ Mé další zkoumání se proto zaměří pouze na případy, kdy *no saber* vyjadřuje MV potenciální.

Pravidla pro uplatnění subjunktivu/indikativu jsou v tomto případě podobná těm, o kterých již byla řeč u výrazů *creer* a *pensar*; užitím subjunktivu si mluvčí zachovává neutrální postoj k pravdivosti vedlejší věty, indikativem naznačuje, že o pravdivosti propozice představené ve větě závislé nemá pochyb. Z toho opět vyplývá nemožnost užití indikativu v případech, kdy se sloveso *no saber* vyskytuje v první osobě a v přítomném čase, neboť by tak došlo ke zjevnému logickému rozporu.⁴⁹ Toto pravidlo ovšem neplatí v situaci, kdy se sloveso *saber* objevuje v minulém čase. Přestože modální subjekt je formálně shodný se subjektem věty, hraje zde roli časový rozdíl mezi okamžikem promluvy a skutečnou dobou, v níž mluvčí pociťoval nejistotu. Porto Dapena v těchto případech hovoří o velmi malém významovém rozdílu mezi užitím subjunktivu a indikativu: „subjunktivem se mluvčí situuje do minulosti a z ní vyjadřuje svou pochybnost či neznalost, nezávisle na zjištěních, která mohl později učinit, zatímco indikativem se umisťuje do přítomnosti, odkud vyjadřuje pochybnost, pochybnost jež v přítomnosti už neexistuje. To, co je vyjádřeno ve vedlejší větě, je tudíž prezentováno jako prokázaný fakt [...] Subjunktiv tak slouží pro zdůraznění dubitativního charakteru, zatímco indikativ vyjadřuje, abychom tak řekli, vyřešenou pochybnost, čili něco, co z perspektivy současnosti už pochybností být přestalo.“⁵⁰

48 Více k volbě modu po výrazech vyjadřujících MV tázací např. Zavadil, Bohumil; Čermák, Petr. *Mluvnice současné španělštiny*. Praha: Karolinum, 2010, s. 260-261.

49 Cf. RAE. Op. cit., s. 1909.

50 Porto Dapena, José Álvaro. *Del indicativo al subjuntivo : valores y usos de los modos del verbo*. Op. cit., s. 137-138.

V souvislosti s volbou modu po *no sabía que* je třeba zmínit ještě jednu informaci. Guitart hovoří o odstínu ironie až výsměchu, jehož může výpověď nabýt, je-li ve vedlejší větě užito subjunktivu. Na příkladu *No sabía que tocaras el piano tan bien* ukazuje, že subjunktiv je zde „indikátorem toho že, jelikož mluvčí doposud nevěděl, že jeho posluchač je vynikajícím pianistou, nehraje nakonec na piano tak dobře.“⁵¹

3.3.1 Situace ve španělštině (CREA)

V případě *no saber que* si čísla získaná z korpusu na první pohled protirečí s informacemi, které poskytují gramatiky. Podívejme se nejprve na modus převládající po sto výskytech *no sabía que* získaných z korpusu CREA. Vzhledem k tomu, že slovesný tvar je v tomto případě v imperfektu, vstupuje do hry souslednost časová, a dochází tak k nahrazení tvarů futura kondicionálem temporální povahy, který je třeba odlišit od kondicionálu eventuálního. Ve všech případech, kde se po *no sabía que* vyskytuje kondicionál, jsem se seznámila i s kontextem, abych si mohla být jistá, že jeho použitím mluvčí skutečně referuje k ději následnému, nikoli pouze hypotetickému.

	Subjunktiv	Indikativ	Kondicionál temporální povahy
No sabía que – 1. os. sg.	4	45	1
No sabía que – 3. os. sg.	4	43	3

Můžeme vidět, že použití jiného modu než indikativu je minimální, a to i přesto, že gramatiky se shodují na možnosti alternace mezi indikativem a subjunktivem. Jsme tak svědky situace, kdy se dle mého názoru volba modu po určitém řídicím výrazu neřídí jen záměrem mluvčího, ale je poznamenána i konvencí. Zatímco u předchozích dvou sloves (a podobně i u adverbii probíraných v předchozí kapitole) bylo možno mluvit o dvoustupňovém vyjadřování potenciálnosti, která mohla být do výpovědi vnesena prostřednictvím slovesa samého a následně

„con subjuntivo el hablante se coloca en el pasado y expresa desde él su duda o desconocimiento, con independencia de las comprobaciones que haya podido realizar después, mientras que con indicativo se sitúa en el presente, desde el cual expresa una duda, duda que no subsiste en el presente, de donde que lo expresado en la oración subordinada se dé como un hecho corroborado [...] Así, pues, el subjuntivo sirve para enfatizar el carácter dubitativo, mientras que el indicativo expresa, por así decirlo, una duda resuelta, esto es, la que desde la perspectiva de presente ha dejado de ser duda.” Překlad autorky práce.

51 Guitart, Jorge M. “Aspectos pragmáticos del modo en los complementos de predicados de conocimiento y de adquisición de conocimiento en español”. In *Indicativo y subjuntivo*. Bosque, Ignacio (ed.). Madrid: Taurus, 1990, s. 327. “que es un indicio de que, puesto que el hablante no sabía hasta ese momento que su interlocutor fuera un excelente pianista, después de todo no toca tan bien el piano.” Překlad autorky práce.

znásobena kongruenčním subjunktivem, v tomto případě jsou možnosti posílení MV potenciálního omezené.

Důkladněji jsem prošla všechny výskyty subjunktivu, na které jsem ve vybraném vzorku narazila. Jestliže u *creer* i *pensar* bylo většinou možno díky kontextu podat vysvětlení výskytu konkrétního modu, u slovesa *saber* toho schopna nejsem. Ani po seznámení se s kontextem jsem nedokázala nalézt důvody, které mohly mluvčího vést k volbě subjunktivu na místo převládajícího indikativu.

Zajímavější čísla nabízí analýza všech výskytů *no sabemos que*, které se mi z CREA podařilo získat. Ze statistiky jsem vyřadila případy, kdy je *no sabemos que* součástí tázací věty či jasně uvozuje nepřímou otázku i přesto, že *que* není psáno s přízvukem. Ačkoli RAE odmítá možnost užití indikativu po *no saber*, vyskytuje-li se sloveso v první osobě singuláru či plurálu, na korpusu se s tímto modem můžeme setkat poměrně často.

	Subjunktiv	Indikativ	Futurum
No sabemos que	11	8	1

V tomto případě se však domnívám, že jsem schopna podat vysvětlení tak zřejmého nesouladu mezi normou a územ. Po přečtení kontextů, v nichž se po *no sabemos que* objevuje indikativ, jsem si uvědomila, že fakt, že se sloveso objevuje v první osobě, nemusí nutně znamenat shodu mezi subjektem věty a subjektem modálním. V řadě případů je první osoby plurálu užito jako spíše neosobního vyjádření a byla by dobře nahraditelná osobou třetí.

El escritor ejemplifica con los volcanes, y dice que "hay dos posiciones al juzgarlos": "Una es la tradición de todas las culturas antiguas de considerarlos como seres vivos y la otra es la posición racionalista, materialista de tomarlos como cosas inertes. Es justo ésta posición la que ha llevado a la destrucción del medio ambiente, porque como no sabemos que están vivos, ignoramos que los podemos matar".⁵²

Přestože mluvčí v tomto případě užívá první osoby plurálu, je patrné, že on sám se necítí součástí skupiny lidí, na kterou tímto slovesným tvarem odkazuje.

Tyto případy a úvahy s nimi spojené, ačkoli by jistě zasloužily hlubší zkoumání, již přesahují rámec této práce. Považovala jsem však za nutné je alespoň zmínit, protože i ony mohou pomoci lépe pochopit vztah mezi záměrem mluvčího a uplatněním modu.

52 RAE: Banco de datos (CREA). Op. cit., 24. 08. 2011. Podtrženo autorkou práce.

3.3.2 Situace v italštině (La Repubblica)

Pravidla pro volbu modu po *non sapere che* jsou v italštině totožná s pravidly španělskými (zdůrazňuji, že nehovořím o situacích, kdy toto sloveso uvozuje nepřímou otázku, tam totiž dochází k výraznějším rozdílům a italština umožňuje užití konjunktivu dokonce i v některých případech, kdy sloveso *sapere* není v záporu). Avšak, přestože se shodují gramatická pravidla, liší se čísla získaná z korpusu La Repubblica. Podívejme se na padesát náhodně vybraných výskytů *non sapevo che* a padesát výskytů *non sapeva che*:

	Konjunktiv	Indikativ	Kondicionál	Kondicionál temporální povahy
Non sapevo che	28	14	1	7
Non sapeva che	5	39	-	6

Zdá se, že zatímco ve španělštině je volba modu po *no saber que* výrazně formalizována, v italštině si i zde mluvčí uchovává možnost vyjádření různých modálních odstínů pomocí volby slovesného způsobu, a to zejména v první osobě, kde je konjunktivu užíváno výrazně častěji než subjunktivu ve španělštině.

Pro důkladnější porovnání mezi italštinou a španělštinou bohužel korpus InterCorp opět nabízí dosti malý počet výsledků. Našla jsem pouze devět případů, kdy španělskému *no saber* (v imperfektu a všech osobách) odpovídalo italské *non sapere* a nejednalo se o nepřímou otázku. I na takto malém vzorku jsem však narazila na nesoulad mezi užitím modu v italštině a španělštině:

Non sapevo che anche qui si infiltrassero dei provocatori assoldati dal materialismo ateo.

-No sabía que también aquí se infiltraban provocadores pagados por el materialismo ateo.⁵³

Ačkoli autor italského originálu volí konjunktiv, jeho španělský překladatel na stejném místě sahá po indikativu. Přestože je tento příklad jediný, který jsem schopna nabídnout, nelze ho ponechat stranou, neboť potvrzuje, co bylo řečeno výše, a je o to cennější, že se jedná o překlad, a na volbu modu by tak teoreticky mohl mít vliv originál, který je však v tomto případě potlačen.

3.3.3 Srovnání s češtinou (InterCorp)

Tabulka s českými překlady *no saber que* (v imperfektu a všech osobách) ukazuje, že v případě tohoto slovesa jsou možnosti náhrady subjunktivu ještě omezenější než v předchozích případech.

⁵³ Český národní korpus - InterCorp. Op. cit. 25. 08. 2011. Podtrženou autorkou práce.

Výsledky zahrnují všechny relevantní výskyty *no sabía/sabías/sabíamos/sabíais/sabían* ve španělských originálech, které jsem z korpusu získala:

	No saber que + subjunktiv	No saber que + indikativ
Nevědět	11	50
Nevědět + kondicionál	1	-
Nevědět + futurum	-	1
Netužit	3	4
Neslyšet + kondicionál	1	-
Nemít poněti	-	2
Nebýt známo + kondicionál	1	-

Objevuje se opět několik případů, kdy je subjunktiv nahrazen kondicionálem, ale jsou spíše výjimečné, snad i z toho důvodu, že v češtině jsou konstrukce typu *nevěděl jsem, že by to byla pravda* obecně málo časté a zní poněkud nepřirozeně. Funkce, již ve španělštině plní subjunktiv, se tak v mnoha případech jeví jako nepřeložitelná a jako český ekvivalent je volen bezpříznakový indikativ.

4. Modus ve vedlejší větě po vlastních výrazech potenciálnosti

Nyní bych ráda opustila oblast výrazů, které nabývají MV potenciálního v záporu a zaměřila se na výrazy, které jsou v rozdílné míře schopny vyjadřovat tento modální význam i v kladném tvaru. Považuji však za nutné zdůraznit, že podobné dělení je spíše formální a slouží zejména pro lepší orientaci v práci. V případě sloves *creer* a *pensar*, byť řazených do první skupiny, jsem zmiňovala značně omezenou, ale přesto existující možnost užití kongruenčního subjunktivu i v jejich kladném tvaru. Zavadil zmiňuje i další podobné případy.⁵⁴ Nemožnost vytvořit podobné dělení i v italštině potom dále potvrzuje, že potenciálnost je obsažena i v kladném tvaru všech zde probíraných sloves, pouze ve španělštině je v některých případech nemožné či přinejmenším nesnadné podpořit ji i kongruenčním subjunktivem.

4.1 Parecer

Podívejme se nejprve na možnosti volby mezi subjunktivem a indikativem po slovese *parecer*. V kladné oznamovací výpovědi je subjunktivu možno užit pouze v případě, kdy se jedná o neosobní vyjádření *parece que*, v případě přítomnosti nepřímého předmětu je subjunktiv teoreticky také uplatnitelný, nebude však indikátorem MV potenciálního, nýbrž hodnotícího (*Me parece bien que estás aquí*) či volitivního (*¿Te parece que comamos ahora?*).

Sémantický rozdíl vyplývající z užití příznakového subjunktivu po výraze *parece que* vysvětluje RAE takto: „Bylo pozorováno, že bez nepřímého předmětu a se subjunktivem sloveso *parecer* projevuje silnou tendenci navádět ke kontrafaktické interpretaci, takže *Parece que {sea ~ furera} de día* naznačuje, že ‘Není den’. [...] Zmíněná implikace není nemožná ani s indikativem, jako u *Parece que estamos en verano*, ale je považována za mnohem slabší.“⁵⁵

Je třeba také zmínit, že v záporné výpovědi je užití subjunktivu možné i za současné přítomnosti nepřímého předmětu, významový rozdíl potom bude srovnatelný s tím, který už byl popsán u *creer* a *pensar*, což je logické, neboť výpovědi typu: *No creo/no pienso/no me parece que sea verdad* je možno považovat za synonymní.

Vidíme tak, že *parecer* může v závislosti na kontextu vyjadřovat několik odlišných významů; v doprovodu příslovce typu *bien* je synonymní s *me gusta*, v otázce se může blížit až k významu slovesa *querer*, v oznamovací kladné výpovědi a bez nepřímého předmětu se přibližuje slovesu *imaginar*, s nepřímým předmětem slovesům *creer* a *pensar*.

54 Cf. Zavadil, Bohumil. *Současný španělský jazyk*. Sv. 2.. Základní slovní druhy: slovesa. Praha: Karolinum, 1995, s. 78-79.

55 RAE. *Op. cit.*, s. 1900. “Se ha observado que, usado sin complemento indirecto y con subjuntivo, el verbo parecer muestra una fuerte tendencia a inducir la interpretación contrafáctica, de forma que *Parece que {sea ~ furera} de día* implica ‘No es de día’. [...] La implicación que se menciona no es imposible con indicativo, como en *Parece que estamos en verano*, pero se considera mucho más débil.” Překlad autorky práce.

V italštině je situace opět znatelně jednodušší; konjunktivu je užíváno jak v případech, kdy je *parere* doprovázeno nepřímým předmětem, tak v neosobních vyjádřeních, bez ohledu na to, zda se jedná o kladnou či zápornou výpověď. Podle Wandruszky je „přínejmenším v rámci kultivovanějšího projevu konjunktiv ve vedlejší větě normou, zatímco v méně pečlivé mluvě je běžný i indikativ.“⁵⁶

4.1.1 Situace ve španělštině (CREA)

Podíváme-li se na čísla z korpusu CREA, uvidíme, že subjunktiv se ve skutečnosti po slovese *parecer* objevuje jen výjimečně. Prošla jsem sto relevantních výskytů *parece que* pocházejících z let 2002-2004 a výsledky jsou následující:

	Subjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Parece que	3	94	3	-

Ve všech třech případech, kdy je po slovese *parecer* použito subjunktivu, je jeho uplatnění možné vysvětlit pomocí pravidel, která je možné vyčíst z gramatik. Stojí za zmínku, že se vždy jednalo o subjunktiv imperfekta, na přítomný tvar jsem nenarazila ani jednou. Pokaždé ho bylo použito ve vedlejší větě, jejíž obsah byl vysoce nepravděpodobný, a konstrukce *parece que* + subjunktiv by byla nahraditelná za pomoci *como si*.

Za příklad může posloužit úryvek pocházející z novin, který se zabývá současnou hudbou. Přestože autor vyjadřuje své rozčarování nad stavem dnešní hudební scény, jistě si nemyslí, že výkřiky, které zmiňuje, *jsou* skutečně jedinými hudebními projevy, s nimiž se můžeme setkat.

¿Dónde quedan entonces la calidad técnica -vocal e instrumental-, la experimentación, el cuidado y el gusto en los arreglos musicales, pero sobre todo la creatividad en la búsqueda de nuevas formas musicales?

Parece que hoy todo se redujera a cantar a voz en cuello "arriba, abajo, al centro y adentro"; o tal vez "tome tome, chupe chupe, seco seco, ¡salud!" [...].⁵⁷

Jestliže po výrazu *parece que* se subjunktiv uplatňuje jen zřídka a zcela nad ním převažuje indikativ, v záporu je situace přesně opačná. Zde jsou počty jednotlivých slovesných způsobů, které se objevují po všech dvaadevadesáti výskytech *no me parece que*, jež je možné získat z korpusu CREA:

56 Wandruszka, Ulrich. Op. cit., s. 444. “per lo meno nel quadro di un registro più elevato, il congiuntivo è la norma nella frase dipendente mentre, nella lingua meno sorvegliata, è comune anche l'indicativo” Překlad autorky práce.

57 RAE: Banco de datos (CREA). Op. cit., 26. 08. 2011. Podtrženo autorkou práce.

	Subjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
No me parece que	82	10	-	-

Stejně jako v případě *no creo/pienso que* je převládající výskyt subjunktivu dobře zdůvodnitelný, neboť při použití indikativu, jak již bylo řečeno, dochází mezi hlavní a vedlejší větou k logickému rozporu (na druhou stranu je z korpusu vidět, že indikativ je v menší míře uplatňován taktéž, zmiňovaný rozpor tak zřejmě některými mluvčími není vnímán jako příliš silný).

Tentokrát bohužel nelze na základě korpusu porovnat mezi sebou první a třetí osobu (singuláru či plurálu) přítomného času, neboť, až na zcela ojedinělé výjimky, korpus nabízí pouze takové výskyty, v nichž je výraz *parece que* součástí tázací věty a podmětem osoba, jíž je otázka pokládána, tedy případy, na něž jsem se v této práci rozhodla nebrat zřetel.

4.1.2 Situace v italštině (La Repubblica)

Výsledky z korpusu La Repubblica opět dokazují, že konjunktiv je v italštině používán mnohem důsledněji než subjunktiv ve španělštině. Zatímco po neosobním výrazu *parece que* jsem našla jen několik málo uplatnění subjunktivu, v italštině jsem naopak ve zkoumaném vzorku padesáti výskytů *pare che* nenarazila ani na jediný indikativ:

	Konjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Pare che	48	-	1	1

Podobně důsledně je konjunktivu užíváno i po výrazech (*non*) *mi pare che*, přičemž negace ještě dále zvyšuje pravděpodobnost jeho výskytu:

	Konjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Mi pare che	45	4	1	-
Non mi pare che	48	-	-	2

Výrazný rozdíl v četnosti, s jakou bývá subjunktiv/konjunktiv uplatňován ve španělštině a italštině, potvrzují i data z korpusu InterCorp. Ten nabízí devětadvacet výskytů *pare che*, jemuž ve španělštině odpovídá *parece que*. Je překvapující jak málo časté jsou případy, kdy si mody použité ve španělštině a v italštině vzájemně odpovídají.

Parece que → Pare che ↓	Subjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Konjunktiv	4	20	-	1
Indikativ	-	1	-	-
Futurum	-	-	2	-
Kondicionál	-	-	-	-

I tato tabulka tedy dokazuje, že po *parece que* se ve španělštině subjunktiv uplatňuje výrazně obtížněji než italský konjunktiv po *pare che*. Jsme tak svědky situace, kdy je ve španělštině i italštině jednomu modu dávána přednost před modem druhým, co se však liší je právě slovesný způsob, který je preferován, což se vzhledem k blízkosti obou jazyků může jevit jako překvapující.

Na tomto místě vyvstává otázka, zda po výrazech *parece que/pare che* je vůbec možné hovořit o vztahu mezi modálním významem výpovědi a modem v ní použitým. V italštině je konjunktivu užíváno nepřiznakově, a jeho vliv na míru potenciálnosti je tedy minimální, ve španělštině se subjunktiv naopak takřka nevyskytuje a, jak bude patrné z následující analýzy českých překladů, je užití je vázáno spíše na idiolekt konkrétního mluvčího.

4.1.3 Srovnání s češtinou (InterCorp)

Jako vždy jsem se vedle srovnání mez italštinou a španělštinou pokusila i o vyhodnocení možností, jaké máme v češtině pro překlad španělského subjunktivu po tomto výrazu. Tabulka s výsledky získanými z korpusu InterCorp obsahuje (jako je tomu ostatně vždy, kdy je to možné) sto překladů *parece que* + indikativ a všechny překlady *parece que* + subjunktiv, které jsem našla. Je však třeba upozornit na to, že převážná část výskytů *parece que* + subjunktiv pochází z děl pouze dvou autorů (jedná se o Artura Pérez-Reverteho a Maria Vargase Llosu), kteří v této konstrukci volí subjunktiv výrazně častěji než všichni ostatní autoři, jejichž díla korpus zprostředkovává.

	Parece que + subjunktiv	Parece que + indikativ
Zdá se	14	36
Zdá se, jako by	3	-
Zdalo by se	-	1
Vypadá to	11	10
Vypadá to, jako by	16	7
Vypadá to + futurum	1	-
Jako by	37	14

0 (sloveso parecer není přeloženo)	3	4
Mít dojem	1	
Nabýt dojmu	-	1
Dělá to dojem	1	-
Připadat	2	3
Nejspíš	-	1
Myslet	2	-
Zřejmě	2	9
Mít pocit	-	1
Prý	-	10
Patrně	-	1
Řekl bych	1	1
Snad	2	-
Pravděpodobně	-	1

Jako vždy se pro překlad španělského subjunktivu nabízejí dvě základní možnosti: může být v češtině nahrazen kondicionálem, případně jeho místo zastoupí indikativ, který způsobí smazání významového rozdílu zaznamenanatelného ve španělštině.

V případě této tabulky však stojí za zmínku ještě jeden detail. Po jejím prozkoumání si můžeme všimnout, že kondicionálu je v češtině často užíváno i v případech, kdy se proti němu ve španělštině objevuje indikativ (znovu připomínám, že ten se s výjimkou dvou autorů, kteří ho užívali vskutku hojně, objevoval téměř vždy). Je tedy možné konstatovat, že čeština v podobném typu konstrukcí tíhne k užití kondicionálu častěji než španělština k subjunktivu.

4.2 Comprendre

Při zkoumání vztahu modu užitého po slovese *comprendre* a modálního významu výpovědi se dostáváme do složitější situace, než jaké jsme byli svědky až doposud. Zatímco u všech předchozích sloves i adverbíí bylo zjednodušeně možno říci, že uplatněním subjunktivu se zvyšuje potenciálnost obsažena již ve výrazu samotném, zde vstupuje do hry vedle MV potenciálního i MV hodnotící.

Sémantický rozdíl mezi užitím indikativu a subjunktivu je u tohoto slovesa většinou v gramatikách vykládán jako rozdíl mezi podáním objektivní informace (tedy MV reálným) a osobním hodnocením situace, kdy se sloveso *comprendre* přibližuje významu neosobního výrazu *es lógico* (čili MV hodnotícím). Porto Dapena tento rozdíl postihuje následujícími slovy: „[...] slovesa

comprender a *entender* vyžadují indikativ, pokud znamenají ‚vidět, uvědomit si, objektivně pozorovat‘, zatímco subjunktiv za nimi následuje, když naznačují subjektivní přijetí určité situace, neboli ve smyslu ‚být k něčemu chápavý či tolerantní, shledávat to rozumným‘.⁵⁸

Pokud by toto byl skutečně vyčerpávající popis důsledků, jež s sebou přináší náhrada indikativu subjunktivem, nemělo by sloveso *comprender* v této části mé práce žádné místo a bylo by možné ho zkoumat pouze spolu se slovesy *creer*, *pensar* a *saber* jakožto výraz nabývající MV potenciálního v záporu. Je však na místě se ptát, zda je MV hodnotící i v případech, kdy *comprender* není v záporu, skutečně jediným modálním významem, který je zde možno nalézt. Uplatněním subjunktivu je jistě možno posílit sám hodnocení, ten by však toto sloveso neslo i bez jeho pomoci (říkám-li, že nějakou věc chápu nebo jí rozumím, vyjadřuji tím přece do jisté míry i své hodnocení), díky subjunktivu získá však výpověď navíc i sám potenciálnosti, který jinak sloveso *comprender* (alespoň v kladném tvaru) postrádá.

Potvrzení této teorie jsem našla u Ridrueja, který opozici indikativ/subjunktiv po slovese *comprender* vysvětluje odlišně než autoři ostatních gramatik, které jsem prostudovala: „Se subjunktivem se hodnocení vztahuje k eventuálnosti toho, zda dojde ke zmiňované události. Naproti tomu s indikativem se hodnocení či komentář vztahují k události, která je představena jako reálná.“⁵⁹ Na příkladu *Viniendo de una familia republicana, comprendo que hayas votado a los socialistas, si es que les has votado* ukazuje, že následuje-li za *comprender* subjunktiv, může vedlejší věta obsahovat propozici, o jejíž pravdivosti není mluvčí přesvědčen. Pokud by v příkladu místo subjunktivu *hayas votado* byl použit indikativ, dodatek *si es que les has votado* by se ve výpovědi objevit nemohl, neboť by zpochybňoval něco, co bylo dříve předloženo jako fakt.⁶⁰

Situaci tak můžeme shrnout následujícím způsobem:

	MVR	MVH	MVP
Comprender + indikativ	++	+	
Comprender + subjunktiv		++	+

58 Porto Dapena, José Álvaro. Op. cit., s. 132. “[...] los verbos *comprender* y *entender* rigen indicativo cuando significan ‘ver, darse cuenta, observar objetivamente’, mientras que llevan subjuntivo cuando indican aceptación subjetiva de una determinada situación, esto es, en el sentido de ‘ser comprensivo o tolerante con algo, encontrar algo razonable’. Překlad autorky práce.

59 Ridruejo, Emilio. “Modo y modalidad. El modo en las subordinadas sustantivas.” In *Gramática descriptiva de la lengua española*. Ed. Ignacio Bosque, Violeta Damonte. Madrid: Espasa Calpe, 1999, s. 3231. “Con subjuntivo, es sobre la eventualidad de que suceda el acontecimiento indicado sobre la que recae la valoración. En cambio, con indicativo la valoración o comentario recae sobre un hecho que se afirma como real.” Překlad autorky práce.

60 Cf. Ibid., s. 3231.

4.2.1 Situace ve španělštině (CREA)

Jako vždy se nejprve podíváme na výsledky z korpusu CREA, které ukazují počty uplatnění jednotlivých modů po sto výskytech *comprendo que* a všech výskytech *comprenden que*, které bylo možno získat.

	Subjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Comprendo que	38	55	1	2
Comprenden que	2	57	-	1

U první osoby singuláru se poprvé dostáváme do situace, kdy se subjunktiv a indikativ uplatňují podobně často (s mírnou převahou indikativu), naproti tomu ve třetí osobě plurálu, je uplatnění subjunktivu velmi obtížné a indikativ nad ním zcela převažuje.

4.2.2 Situace v italštině (La Repubblica)

Přestože v italštině existuje sloveso *comprendere*, pro analýzu na korpusu La Repubblica jsem nakonec vybrala sloveso *capire*, které svým významem španělskému *comprender* také odpovídá a je frekventovanější. Tabulka opět ukazuje padesát výskytu *capisco che* a padesát výskytů *capiscono che*. Situace se tentokrát shoduje se situací španělskou; v první osobě singuláru je poměr mezi užitím indikativu a subjunktivu takřka vyrovnaný, byť mírně převažuje indikativ, ve třetí osobě plurálu je převaha indikativu zcela zřejmá, s uplatněním konjunktivu jsem se nesetkala ani jednou.

	Konjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Capisco che	21	25	-	4
Capiscono che	-	47	3	-

Shodu mezi španělštinou a italštinou dokazuje i korpus InterCorp, na němž jsem našla více než sto sedmdesát případů, kdy se ve španělštině (ať už v originále či překladu) vyskytuje konstrukce *comprender que* a jí odpovídá podobná konstrukce italská (většinou se slovesy *capire* či *comprendere*). Některé výskyty nebyly pro mou analýzu relevantní, neboť španělské *comprender que* + sloveso v určitém tvaru měli za italský ekvivalent konstrukci *capire/comprendere di* + infinitiv, a porovnání modů tak nebylo možné. Ve všech ostatních případech, až na jednu výjimku, si modus ve španělštině i italštině odpovídal. Dokonce i tento ojedinělý případ, v němž dochází k rozporu, je snadno vysvětlitelný. Jedná se o španělský překlad italského originálu, v němž

překladatel nahradil konstrukcí *comprenderás que* obdobnou konstrukcí italskou, která však obsahovala nepřímou otázku, právě ta ospravedlňuje užití italského konjunktivu proti španělskému indikativu:

Se consideri questo elemento, più la mancanza di luce e il nessun indizio fornito dalla posizione del sole (e ti aggiungi le visioni e gli specchi), capisci come il labirinto sia capace di confondere chiunque lo percorra, già agitato da un senso di colpa.

Si piensas en esto, además en la falta de luz, en la imposibilidad de guiarse por la posición del sol, a lo que hay que añadir las visiones y los espejos, comprenderás que el laberinto es capaz de confundir a cualquiera que lo recorra, turbado ya por un sentimiento de culpa.⁶¹

4.2.3 Srovnání s češtinou (InterCorp)

Pro srovnání s češtinou na korpusu InterCorp jsem tentokrát vybrala pouze tvar první osoby singuláru, který, jak jsme viděli, velmi dobře umožňuje uplatnění indikativu i subjunktivu. Následující tabulka obsahuje všechny výskyty tvaru *comprendo que* pocházející ze španělských originálu přeložených do češtiny.

	Comprendo que + subjunktiv	Comprendo que + indikativ
Chápu	6	14
Pochopím	-	4
Je mi jasné	-	1
Cítím	-	1
Vím	-	1
Uznávám	-	1
Uvědomuji si	-	1

Přestože tabulka na první pohled nemusí vypadat příliš zajímavě, jsem přesvědčena, že by si zasloužila alespoň krátký komentář. Především bych ráda upozornila na poměrně zajímavé překlady konstrukce *comprendo que* + indikativ. Vedle předpokládaného *chápu, že* se setkáváme i s *uznávat* a *cítit*, tedy slovesy, které vyjadřují značnou míru osobního hodnocení.

Esta obsesión no me da tregua, comprendo que he fallado en el desafío más importante de mi existencia.

Ta posedlost mi bere klid, cítím, že jsem zklamala v nejdůležitější zkoušce svého života.

61 *Český národní korpus - InterCorp*. Op. cit. 01. 09. 2011. Podtrženo autorkou práce.

Era uno de los seres más afectuosos y serviciales que recuerdo, aunque comprendo que necesitaba un motivo especial de la mente o del corazón.

Byl to jeden z nejsrdečnějších a nejvstřícnějších lidí, které jsem kdy potkal, i když uznávám, že k tomu vždycky potřeboval nějaký zvláštní podnět mysli nebo srdce.⁶²

Právě jejich uplatnění dává za pravdu mému tvrzení z úvodu této podkapitoly, že použitím slovesa *comprender*, ačkoli za ním nenásleduje subjunktiv, nepodává mluvčí pouhou informaci, ale do jisté míry vyjadřuje i svůj postoj k obsahu vedlejší věty a MV hodnotící je tak možná v menší míře, ale přesto přítomen i tehdy, kdy je ve větě závislé užito indikativu. Je zajímavé, že tam, kde se v originále subjunktiv vyskytuje, jsem na podobný překlad nenarazila, to však může být způsobeno malým množstvím případů, které bylo na korpusu možno prozkoumat.

4.3 *Sospechar*

Jednotlivé gramatiky, které jsem prostudovala, se liší v názorech na to, jak široké jsou možnosti užití subjunktivu po slovese *sospechar*, i v otázce sémantických následků, které s sebou jeho uplatnění nese. Gili Gaya řadí *sospechar* do skupiny sloves vyjadřujících pochybnost či nejistotu (*verbos de duda o desconocimiento*), za nimiž může následovat jak indikativ, tak subjunktiv, a to v závislosti na míře pochybnosti, již chce mluvčí vyjádřit. „Často pochybujeme mírně a přikláníme se spíše k souhlasu nebo k negaci. V takových případech možné užití subjunktivu nebo indikativu zvyšuje, respektive zmenšuje dubitativní charakter. Porovnáme-li dvě gramaticky správné věty jako *sospecho que ha pasado por aquí* a *sospecho que haya pasado por aquí*, uvidíme, že tou první naznačujeme, že se přikláníme k víře, že tudy opravdu prošel, zatímco tou druhou zdůrazňujeme naši nejistotu.“⁶³

Hummel v tomto bodě Gili Gayu kritizuje za to, že ve svém výkladu nezdůraznil, že varianta s indikativem je variantou standardní, zatímco subjunktiv se vyskytuje jen výjimečně, nicméně shoduje se s ním v názoru, že subjunktiv po tomto výrazu posiluje ve výpovědi sém pochybnosti.⁶⁴ Naproti tomu Fente Gómez et al. hovoří v tomto případě o velmi slabém významovém rozdílu až neutralizaci opozice.⁶⁵ Sastre Ruano⁶⁶ i RAE⁶⁷ se potom s Hummelem

62 Ibid., cit. 1. 9. 2011. Podtrženo autorkou práce.

63 Gili Gaya, Samuel. *Curso superior de la sintaxis española*. La Habana : Edición Revolucionaria, 1966, s. 109.

“Dudamos muchas veces levemente, inclinándonos a la afirmación o a la negación, y en estos casos el empleo posible del subjuntivo o del indicativo aumenta o atenúa respectivamente el carácter dubitativo. Si comparamos dos oraciones gramaticalmente correctas, como *sospecho que ha pasado por aquí*, y *sospecho que haya pasado por aquí*, observaremos que con la primera significamos una inclinación a creer que efectivamente ha pasado, mientras que con la segunda acentuamos nuestra incertidumbre.” Překlad autorky práce.

64 Cf. Hummel, Martin. Op. cit., s. 199.

65 Cf. Fente Gómez, Rafael; Fernández Álvarez, Jesús; Feijóo, Lope. *El subjuntivo*. Madrid: Ediciones Aravaca, 1977, s. 21.

66 Cf. Sastre Ruano, María Ángeles. Op. cit., s. 81.

67 Cf. RAE. Op. cit., s. 1894.

shodují v názoru, že volba subjektivu po slovese *sospechar* je spíše výjimkou.

Pokud je modální subjekt odlišný od subjektu věty, pak, alespoň podle Ridrueja, je rozdíl mezi užitím subjektivu a indikativu tž, jako v mnoha předchozích případech; indikativ značí přesvědčení mluvčího o pravdivosti obsahu vedlejší věty, subjunktivem se od jejího obsahu mluvčí distancuje.⁶⁸

4.3.1 Situace ve španělštině (CREA)

Výsledky z korpusu CREA potvrzují, že uplatnění subjektivu po *sospechar* (alespoň v jeho kladném tvaru) je velice obtížné, a to do takové míry, že jsem na pochybách, zda toto sloveso neřadit spíše do skupiny výrazů, které umožňují užití kongruenčního subjektivu pouze v záporu. Protože se však gramatiky shodují alespoň na teoretické možnosti uplatnění tohoto modu i ve výpovědích, které nejsou záporné, a nakonec jsem byla schopna nalézt alespoň dva jeho výskyty, zařazuji ho do skupiny vlastních výrazů potenciálnosti. Považuji však za nutné zdůraznit, že míra této potenciálnosti je zde velmi nízká a možnosti jejího posílení za pomoci subjektivu omezené.

Jasně to potvrzuje následující tabulka, v níž si můžeme prohlédnout počty uplatnění jednotlivých slovesných způsobů po sto výskytech *sospecho que* a *sospechan que* a všech relevantních výskytech *no sospechar que* (bez ohledu na slovesnou osobu, číslo i čas), které korpus nabízí. Za nerelevantní v tomto případě považuji zejména časté případy, kdy za slovesem *sospechar* následuje podmiňovací věta se spojkou *si*.

	Subjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál	Kondicionál temporální povahy
Sospecho que	-	82	16	2	-
Sospechan que	2	70	8	10	-
No sospechar que	11	25	-	6	2

O velmi slabé pozici subjektivu v těchto konstrukcích svědčí i nebývale vysoký počet uplatnění futura a kondicionálu, které se po ostatních výrazech potenciálnosti vyskytovaly jen zřídka, neboť jejich funkci přebíral právě subjunktiv. Ten nalézá širšího uplatnění pouze, pokud je sloveso *sospechar* v záporu. Také zde však stojí za zmínku poměrně vysoký počet výskytů kondicionálu, který se například u *no saber* nevyskytoval vůbec.

Z tabulky jasně vyplývá, že možnost posílit sém potenciálnosti za pomoci subjektivu jsou

⁶⁸ Cf. Ridruejo, Emilio. Op. cit., s. 3222-3223.

omezené nejen v kladném tvaru, nýbrž i ve tvaru záporném. Zatímco u sloves *creer* či *parecer* oslabila negace sém reálnosti do té míry, že uplatnění nekongruenčního indikativu bylo spíše výjimkou, u slovesa *sospechar* tomu tak není.

Četné případy, v nichž je po *sospechan que* užito indikativu, vyvracejí Ridruejovo tvrzení, zmíněné v úvodu této podkapitoly. Indikativu je v nich užíváno zcela bezpříznakově, a to i v případech, kdy je jasné, že autor textu nemůže být o pravdivosti vedlejší věty přesvědčen, například v novinových člancích pojednávajících o dosud probíhajícím vyšetřování:

Los policías sospechan que buena parte de los remedios robados vuelven a entrar en circulación en el interior del país -o inclusive en el área metropolitana-, cuando no son exportados en forma irregular a países vecinos, supuestamente Paraguay y Uruguay.

Las mismas fuentes sospechan que pueden existir más cuentas bancarias a nombre de Rodríguez-Porto.⁶⁹

4.3.2 Situace v italštině (La Repubblica)

Podívejme se opět na tabulku s padesáti výskyty *sospetto che* a *sospettano che* získanými z korpusu La Repubblica:

	Konjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Sospetto che	41	4	5	-
Sospettano che	49	-	1	-

Co se týče užití konjunktivu po slovese *sospettare*, je možné konstatovat, že v italštině je ve srovnání se španělštinou situace zrcadlově obrácená. Byl-li ve španělštině problém nalézt alespoň několik ojedinělých výskytů subjunktivu, v italštině se po tomto výrazu jen obtížně uplatňuje indikativ. Totéž lze tvrdit i o užití kondicionálu; ačkoli v jiných případech se v italštině po výrazech potenciálnosti vyskytoval, zde jsem na něj nenarazila ani jednou, na druhé straně ve španělštině, která se mu doposud v podobných kontextech vyhýbala, se objevuje poměrně často.

Podobně tomu bylo i na korpusu InterCorp, kde stál ve výpovědích obsahujících *sospechar/sospettare* španělský subjunktiv proti italskému konjunktivu pouze dvakrát, a to tehdy, kdy bylo sloveso v záporu. Ve zbývajících třinácti kladných výpovědích odpovídal italskému konjunktivu španělský indikativ. Zde jsou dva příklady:

Io sospetto che fosse ispirato dai gesuiti.

Yo sospecho que estaba inspirado por los jesuitas.

⁶⁹ RAE: Banco de datos (CREA). Op. cit., 03. 09. 2011. Podtrženo autorkou práce.

Clemente V la tira per le lunghe, il re sospetta che il papa voglia dar tempo ai Templari di eclissarsi.

Clemente V da largas al asunto, el rey sospecha que el papa quiere dar tiempo a los templarios para que puedan eclipsarse.⁷⁰

4.3.3 Srovnání s češtinou (InterCorp)

Vzhledem k tomu, že subjunktiv se po *sospechar* v jeho kladném tvaru objevuje tak zřídka, že podle mne už není možné hovořit o významové opozici, zvolila jsem pro analýzu na korpusu InterCorp pouze takové případy, kde se toto sloveso objevuje v záporu. Zde je tabulka se všemi jeho výskyty:

	No sospechar que + subjunktiv	No sospechar que + indikativ
Netušit	2	19
Netušit + futurum	1	-
Nenapadnout	1	1
Nenapadlo by	3	-
Snad	1	-
Nepodezírat + kondicionál	1	-
Bez podezření, že	-	1
Nemít potuchy	-	1
Nemít tušení	-	1
Nemyslet	-	1
Nevnímat	-	1

Podle očekávání se výsledky ani zde příliš neliší od těch, s nimiž jsme se setkali už v předchozí části této práce, tedy u výrazů nabývajících MV potenciálního v záporu. Jako vždy je možné nalézt několik případů, kdy je subjunktiv převeden do češtiny prostřednictvím kondicionálu či futura, v ostatních je překládán do češtiny indikativem.

4.4 Dudar

Sloveso *dudar* se od ostatních sloves probíraných v této práci liší svou povahou. Zatímco u jiných výrazů potenciálnosti bylo možné za pomoci negace posílit jejich potenciálnost, zde je záporom naopak oslabována. Užití subjunktivu je však možné jak v kladné, tak v záporné výpovědi.

⁷⁰ Český národní korpus - InterCorp. Op. cit. 03. 09. 2011. Podtrženo autorkou práce.

Fente Gómez et al. hovoří v souvislosti s volbou modu po *dudar* o neutralizaci. „Přestože někteří autoři vidí mezi užitím s indikativem a se subjunktivem významové odstíny, a bylo by tak třeba mluvit o opozici, my se přikláníme k tomu, považovat je za případ neutralizace, jinak řečeno, použití jednoho nebo druhého modu je otázkou konvence, je arbitrární a nenesou s sebou žádný systémový významový rozdíl.“⁷¹ Zároveň však dodávají, že v kultivovaném projevu je tendence k užití subjunktivu, RAE dokonce po kladném tvaru slovesa *dudar* užití indikativu nepřipouští.⁷²

V záporné výpovědi je naopak preferován indikativ, jakkoli subjunktivu je také možno užit, zejména tehdy, „kdy se předkládá určitá informace, již mluvčí přijímá, aby následně dodal nějakou námitku, jež má větší argumentační váhu.“⁷³

Ještě je třeba zmínit, že sloveso *dudar* může uvozovat i nepřímou otázku a nabývat tak MV tázacího, takové případy zde nebudou předmětem dalšího zkoumání.

4.4.1 Situace ve španělštině (CREA)

Výsledky z korpusu CREA jsou v tomto případě naprosto jednoznačné; kromě jednoho výskytu kondicionálu jsem se po sto prozkoumaných výskytech *dudo (de) que* setkala pouze se subjunktivem. O relativně rovnoměrné distribuci jednotlivých slovesných způsobů (s výjimkou kondicionálu) potom můžeme hovořit v těch případech, kdy je sloveso *dudar* v záporu.

	Subjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Dudo (de) que	99	-	-	1
No dudo (de) que	40	25	28	7

Řada případů, v nichž se po *no dudo (de) que* objevuje subjunktiv přesně odpovídá situaci, již popisuje RAE, tj. po vedlejší větě závislé na *noudar* se objevuje spojka *pero* a propozice věty závislé je vzápětí problematizována či zpochybňována:

No dudo de que la sentencia tenga su lógica dentro del sistema de agravantes y eximentes establecidos por la ley, pero la lógica jurídica choca en ocasiones de manera brutal con otras lógicas inherentes en el ser humano.

No dudo que el nuevo fiscal sea una persona estimable, respetable, pero es fácil advertir que lo

71 Fente Gómez, Rafael; Fernández Álvarez, Jesús; Feijóo, Lope. Op. cit., s. 21. “Aunque algunos autores ven diferencias de matiz entre el uso con indicativo o con subjuntivo, y , por tanto, habría que hablar de oposición; nosotros nos inclinamos por tratarlos como un caso de *neutralización*, es decir, que el uso de uno u otro modo es convencional y arbitrario y que no comporta ninguna diferencia sistemática de significado.” Překlad autorky práce.

72 Cf. RAE. Op. cit., s. 1912.

73 Ibid., s. 1912. “cuando se presenta cierta información que el hablante acepta, para agregar luego una objeción de mayor peso argumentativo.” Překlad autorky práce.

4.4.2 Situace v italštině (La Repubblica)

Po italském slovese *dubitare* se slovesné způsoby uplatňují podobně jako po slovesech typu *credere* či *pensare*, kterými jsem se již zabývala dříve. Konjunktivu (který je v případě potřeby nahrazován futurem či kondicionálem) je, alespoň v psaném a kultivovaném projevu obecně, užíváno důsledně, a to nejen v případech, kdy je sloveso v kladném tvaru, ale i tehdy, pokud je v záporu. Dokazují to i výsledky i korpusu La Repubblica:

	Konjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Dubito che	36	-	9	5
Non dubito che	27	-	14	9

Wandruszka přítomnost konjunktivu i po záporném *non dubito che* vysvětluje tím, že negace se v těchto případech nevztahuje přímo ke slovesu *dubitare*, ale k výpovědi jako celku. „Je popíráno, že by SUBJEKT v sobě živil danou pochybnost, a konjunktiv běžně se vyskytující po slovesech pochybnosti, která nejsou negovaná, tak zůstává zachován: *Non dubito che sia molto intelligente* je možné parafrázovat následujícím způsobem: «Non è il caso che io dubbiti che *p*».⁷⁵

Jestliže podobné vysvětlení je pro italštinu dostačující, jsem toho názoru, že ve španělštině, kde je volba modu v mnohem větší míře řízena tím, zda je výpověď kladná či záporná, může navíc vstupovat do hry i analogie s ostatními výrazy potenciálnosti, u nichž právě negace umožňuje užití kongruenčního subjunktivu. Názor, že zápor vyjádřený pomocí *no* se nevztahuje k samotnému slovesu věty řídicí, a tudíž nemá vliv ani na volbu modu ve větě závislé, je ve španělštině zpochybňován i tím, že zatímco v kladném tvaru je po slovese *dudar* subjunktivu užíváno téměř vždy, po *no dudar (de) que* se velmi často uplatňuje i indikativ.

Bylo by jistě zajímavé porovnat mezi sebou případy, v nichž se v italštině v tomto kontextu uplatňuje konjunktiv, zatímco ve španělštině se objevuje indikativ, ale korpus InterCorp bohužel nenabízí ani jediný příklad, v němž by španělskému *no dudar (de) que* odpovídalo italské *non dubitare che*, a srovnání tak není možné.

74 RAE: Banco de datos (CREA). Op. cit., 04. 09. 2011.

75 Wandruszka, Ulrich. Op. cit., s. 431. “Viene negato che il SOGGETTO della predicazione nutra un dubbio determinato el il congiuntivo, normale dopo un verbo di dubbio non negato viene mantenuto: Non dubbio che sia molto intelligente, parafrasabile anche nel modo seguente: «Non è il caso che io dubiti che *p*».” Překlad autorky práce.

4.4.3 Srovnání s češtinou (InterCorp)

Opět se můžeme podívat na tabulku, která zobrazuje všechny české překlady *no dudar (de) que* získané z InterCorpu. Analýzu kladných tvarů tohoto slovesa, vzhledem k minimální možnosti alternace mezi mody, považuji za bezpředmětnou.

	No dudar (de) que + subjunktiv	No dudar (de) que + indikativ
Nepochybovat	6	11
Nezapochoybovat	1	-
Nenapadnout + kondicionál	-	1
Není pochyb	-	1
Nepřipouštět	-	1
Vědět	1	-

Na rozdíl od předchozích výrazů, nenarazila jsem zde ani na jediný případ, kdy by španělský subjunktiv byl přeložen kondicionálem. Jeho nepřítomnost je dle mého soudu možno vysvětlit absencí potenciálnosti v tomto typu výpovědi. Zatímco po slovesech typu *nevěřit*, *nemyslet si* a dalších, které byly probírány dříve, se kondicionál jako ekvivalent španělského subjunktivu sice neuplatňoval vždy, ale většinou bylo jeho užití alespoň teoreticky možné, po slovese *nepochybovat* se v této roli vyskytovat nemůže (srovnejme: *Nevěřím, že bys to udělal ty* a **Nepochybuji, že bys to udělal ty*).

Přijmeme-li Wandruszkovo vysvětlení pro používání konjunktivu v těchto konstrukcích v italštině a budeme-li ho považovat za alespoň zčásti platné i pro španělštinu, dojdeme ke zjištění, že situace v češtině se v tomto případě zásadně liší. Jestliže se v italštině záporka *non* může vztahovat k větě jako celku, nikoli pouze ke slovesu, před nímž stojí, v češtině si lze podobnou situaci představit jen stěží, už z toho jednoduchého důvodu, že je psána se slovesem dohromady. Zatímco v italštině a španělštině tak zřejmě i v konstrukcích s *non dubitare/no dudar* můžeme nalézt jistou míru potenciálnosti, jež ospravedlňuje užití konjunktivu/subjunktivu (jakkoli jsem stále přesvědčena, že vedle ní zde hraje svou roli i prostá analogie), v češtině tato potenciálnost, vzhledem k významu slovesa *nepochybovat*, zcela chybí.

4.5 Temer(se)

Temer je dalším říkladem slovesa, které v sobě snoubí modální význam hodnotící s potenciálním. Gramatiky většinou uvádějí, že v případě, kdy za ním následuje indikativ, blíží se

svým významem slovesům *creer* či *sospechar*, subjunktiv implikuje emoční reakci a význam je tedy srovnatelný s *tener miedo*.⁷⁶ Je-li rozdíl mezi užitím indikativu a subjunktivu podán tímto způsobem, může se zdát, že se jedná o klasický rozdíl mezi MV reálným (vyjádřeným nekongruenčním indikativem) a MV hodnotícím (vyjádřeným kongruenčním subjunktivem). Podobně jako u slovesa *comprender* je však třeba se zamyslet nad tím, je-li sém hodnocení skutečně jediným, který s sebou užití subjunktivu přináší. Jestliže jeho uplatněním nabude sloveso *temer* významu *mít strach*, pak událost, o níž pojednává vedlejší věta, musí být zároveň vnímána jako potenciální, subjekt si její realizaci nemůže být jist. Strach je pocit, který se vždy váže pouze k dějům budoucím či jinak nejistým, děj, který již probíhá nebo dokonce proběhl, případně takový, o němž jsme zcela přesvědčeni, že k němu v budoucnu dojde, může vyvolávat pocity nelibosti, nechuti či odporu, nikoli však strach. Proto také výpověď obsahující výraz *temer que* doprovázený subjunktivem musí nutně vedle MV hodnotícího vyjadřovat i MV potenciální. Na tento jev upozorňuje i Gili Gaya, když hovoří o skupině sloves, kterou nazývá slovesa strachu a slovesa emoční (*verbos de temor y emoción*): „slovesa strachu ve všech časech a slovesa emoční v budoucím čase nepotvrzují pravdivost děje [...] mají proto dubitativní charakter, který by sám o sobě stačil k tomu, aby sloveso vedlejší věty bylo v subjunktivu.“⁷⁷

4.5.1 Situace ve španělštině (CREA)

Podívejme se nyní na to, s jakou četností jsou po slovesu *temer* uplatňovány jednotlivé slovesné způsoby. Podle RAE je tendence k užití indikativu výrazně vyšší u pronominálního slovesa *temerse*, než u nepronominálního *temer*.⁷⁸ Pro analýzu na korpusu CREA jsem tedy vybrala následující tvary: *temo que*, *me temo que*, *teme que*, *se teme que* a jako vždy prošla sto výskytů každého z nich. Výsledky jsou následující:

	Subjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Temo que	66	21	11	2
Me temo que	12	66	16	6
Teme que	87	4	5	4
Se teme que	95	1	1	3

Tato tabulka si vzhledem ke značnému množství informací, které z ní lze vyčíst, zaslouží

76 Cf. Fernández Álvarez, Jesús. *El subjuntivo*. Madrid : EDI-6, 1987, s. 46.

77 Gili Gaya, Samuel. Op. cit., s. 137. “los verbos de temor en todos los tiempos, y los de emoción en futuro, no afirman la realidad del hecho [...] tienen por ello carácter dubitativo que por sí solo basta para que el verbo subordinado vaya en subjuntivo.” Překlad autorky práce.

78 Cf. RAE. Op. cit., s. 1896.

několik komentářů. Předně můžeme vidět, v první osobě singuláru se plně potvrzuje informace, kterou podává RAE; poměr užití subjunktivu a indikativu se skutečně zásadně mění v závislosti na tom, zda je sloveso pronominální, či nikoli. Totéž však nelze tvrdit o neosobním vyjádření *se teme que*, po němž se jiný modus než subjunktiv uplatňuje jen výjimečně.

Dále je třeba zmínit, že zatímco u většiny dříve zkoumaných sloves se subjunktiv uplatňoval častěji v prvních než ve třetích osobách (ať už singuláru či plurálu), v tomto případě je tomu naopak.

V porovnání s ostatními slovesy je pak zajímavé i dosti časté užití futura, což zmiňuje i Fernández Álvarez, který v případech, kdy se děj vedlejší věty vztahuje k budoucnosti, hovoří o zcela minimálním rozdílu mezi užitím subjunktivu a futura, až neutralizaci.⁷⁹

4.5.2 Situace v italštině (La Repubblica)

Na rozdíl od většiny španělských gramatiků, Wandruszka v souvislosti s italským slovesem *temere* zmiňuje na prvním místě právě potenciálnost, již obsahuje. „Ve zvláštní sémantické pozici se nacházejí predikáty jako *temere / avere paura*. Na jednu stranu je možné je umístit do oblasti pochyb (*epistemické*), neboť předpokládají, že se věří přinejmenším v množnost realizace nějaké situace, na druhou stranu se pojí také s přáním subjektu, aby se obsah vedlejší věty nerealizoval, což je volitivní komponent. Větu jako *Temo che venga* můžeme parafrázovat přibližně takto: «*Credo che venga + Non voglio che venga*»⁸⁰. Ponechávám stranou fakt, že Wandruszka považuje to, co je v této práci nazýváno modálním významem hodnotícím, za součást modalit volitivní, neboť ani jedna z těchto kategorií není předmětem mého zájmu. Důležité je, že sloveso *temere* dává do souvislosti s *credere* a ostatními slovesy vyjadřujícími MV potenciální (ve Wandruszkově terminologii jsou nazývány slovesy epistemickými), a volba modu je s nimi tedy analogická.

To dokazuje i tabulka zobrazující počty uplatnění modů po padesáti výskytech *temo che* a *teme che*.

	Konjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Temo che	28	-	17	5
Teme che	43	-	6	1

79 Cf. Fernández Álvarez. Op. cit., s. 46.

80 Wandruszka, Ulrich. Op. cit., s. 425. “Una posizione semantica speciale è assunta da predicati come *temere / avere paura*. Da un lato essi sono da collocare nell'ambito dubitativo (*epistemico*), poiché presuppongono che si creda almeno alla possibilità della realizzazione di uno stato di cose, dall'altro veicolano anche, con il desiderio del soggetto che il contenuto della frase dipendente non si realizzi, una componente volitiva. Una frase come *Temo che venga* può essere parafrasata all'incirca in questo modo: «*Credo che venga + Non voglio che venga*»”. Překlad autorky práce.

Jak je vidět, výsledky jsou skutečně srovnatelné s těmi, které jsem získala u sloves *credere* či *pensare*; konjunktiv je v případě potřeby nahraditelný futurem či kondicionálem, indikativ se v těchto konstrukcích, na rozdíl od španělštiny, nevyskytuje (podle Wandruszky je charakteristický pouze pro jazyk kolokviální⁸¹). Je zajímavé, že podobně jako ve španělštině je počet užití konjunktivu vyšší ve třetí osobě.

Při porovnávání situace ve španělštině a v italštině na korpusu InterCorp jsem našla dvacet osm případů, kdy italskému *temere che*, odpovídalo španělské *temer(se) que*. Až na tři výjimky si mody vzájemně odpovídaly; ve čtyřadvaceti případech odpovídal italskému konjunktivu španělský subjunktiv, jednou se v obou jazycích objevilo futurum. Ve všech třech případech, kdy došlo k nesouladu a ve španělštině se objevil indikativ proti italskému konjunktivu, byla italská konstrukce přeložena do španělštiny pronominálním *temerse que*, jako je tomu v následujícím příkladu:

-Temo che lei si sbagli, signorina

-Me temo que se equivoca, señorita.⁸²

Znovu tedy můžeme vidět, že v konstrukcích s *temerse* (nejedná-li se o neosobní vyjádření *se teme que*) je tendence k užití indikativu natolik silná, že může potlačit i vliv jazyka, z něhož je překládáno. Nepronominální *temer* naopak, jak bylo patrné z korpusu CREA, preferuje subjunktiv.

4.5.3 Srovnání s češtinou (InterCorp)

Porovnání s češtinou tentokrát přináší výsledky odlišné od předchozích. Subjunktiv po slovese *temer* je mnohem důsledněji nahrazován kondicionálem či futurem. To je však logické, neboť i charakter tohoto slovesa se liší od ostatních, jimiž jsem se až doposud zabývala. Jak již bylo řečeno, slovesa typu *bát se*, *mít strach* apod. se vždy váží k dějům, o nichž si nejsme jisti, zda proběhnou, a uplatnění oznamovacího způsobu se tak v češtině jeví jako dosti obtížné. Právě odlišný charakter *temer* mě přiměl i ke změně způsobu, jakým klasifikuji výsledky získané z korpusu InterCorp. Ve všech předchozích případech jsem tvary dokonavých sloves řadila k formám přítomným, vedlo mne k tomu přesvědčení, že u mnoha sloves lze tyto tvary považovat za nepřítomkové (srovnejme například *přijít/přicházet*) a také fakt, že překladatelé jimi, na rozdíl od analytických tvarů budoucího času sloves nedokonavých, vedle španělského futura (případně kondicionálu temporální povahy) a subjunktivu nahrazují i španělský indikativ přítomny. U slovesa *temer* jsem však od tohoto formálního hlediska nucena ustoupit a dát přednost hledisku sémantickému, neboť v tomto případě nemůže být pochyb o tom, že se přítomné tvary sloves dokonavých skutečně vztahují k budoucnosti. Proto je ve statistice řadím výjimečně spolu s

81 Cf. Ibid., s. 425.

82 Český národní korpus - InterCorp. Op. cit. 07. 09. 2011.

analytickými tvary nedokonavých sloves k tvarům futura.

Na korpusu InterCorp jsem jako vždy prošla sto výskytu *temer que* + subjunktiv a do tabulky zapsala možnosti překladu a četnost, s níž se vyskytují. Tatáž konstrukce s indikativem se na korpusu objevila pouze třikrát, ale přesto ji pro úplnost také uvádím.

	Temer que + subjunktiv	Temer que + indikativ
Bát se	7	1
Bát se + kondicionál	6	2
Bát se + futurum	20	-
Bát se, aby	1	-
Obávat se	8	-
Obávat se + kondicionál	8	-
Obávat se + futurum	24	-
Obávat se, aby	7	-
Vyslovit obavu, aby	1	-
Budit obavy + futurum	1	-
Mít strach	2	-
Mít strach + kondicionál	1	-
Mít strachu + futurum	8	-
Mít strach, aby	2	-
Strachovat se	1	-
Myslet si	1	-
Leknout se	1	-
Snad	1	-

Protože počet výskytů indikativu je v této konstrukci zcela zanedbatelný, prošla jsem ještě všechny výskyty *temerse que*, aby bylo možné srovnání. Již z analýzy provedené na korpusu CREA bylo patrné, že ve své pronominální variantě se toto sloveso chová jinak a je po něm výrazná tendence k užití indikativu, která napovídá, že potenciálnost i sém hodnocení v něm obsažené jsou slabší než v případě *temer*.

Co se týče českých překladů této konstrukce, není zde již možné říci, že přítomní tvary dokonavých sloves se jednoznačně vztahují k budoucnosti, a opět se objevují i případy, kdy je jejich pomocí překládán španělský indikativ přítomny. Z toho důvodu s nimi znovu zacházím jako s tvary vyjadřujícími čas přítomný. Následující tabulka obsahuje všechny výskyty konstrukce *temerse que*,

jež korpus nabízí.

	Temerse que + subjunktiv	Temerse que + indikativ
Obávat se	7	25
Obávat se + kondicionál	1	1
Obávat se, aby	1	-
Bát se	1	-
Bát se + futurum	1	-
Soudit	-	1
Mít strach	-	1
Může se stát + kondicionál	1	-
0 (temerse není přeloženo)	1	-

Můžeme jasně vidět, že překlady dvou na první pohled velmi podobných konstrukcí se od sebe značně liší. Situace v češtině, podobně jako tomu bylo v případě adverbii, o nichž bylo pojednáváno dříve, kopíruje situaci ve španělštině. Sloveso *temer*, po němž ve španělštině převládá subjunktiv, je do češtiny překládáno nejčastěji jako *bát se*, *mít strach* či *obávat se* (často posílené kondicionálem či futurem). Zejména první dva zmíněné ekvivalenty můžeme vnímat jako výrazy obsahující velmi vysokou míru jak potenciálnosti i osobního hodnocení, jinými slovy lze říci, že modální významy potenciální i hodnotící jsou u nich velmi silné, přičemž sém hodnocení zřejmě nad sémem nejistoty převažuje.

Sloveso *temerse* se liší jednak výrazně vyšším počtem uplatnění indikativu, jednak svými českými ekvivalenty, mezi nimiž převládá sloveso *obávat se*, u nějž jsou oba zmiňované modální významy slabší a sém potenciálnosti dle mého názoru tentokrát převládá nad osobním hodnocením. *Temerse* se tak svým charakterem se blíží spíše výrazům jako *sospechar* či *suponer*, *temer* je významově blízké konstrukci *tener miedo*. Za pomoci tabulky, která již byla použita dříve, bychom situaci mohli zachytit následovně:

	MVR	MVH	MVP
Temer + indikativ	+	+	+
Temer + subjunktiv		+++	++
Temerse + indikativ	+		+
Temerse + subjunktiv		+	++

4.6 Suponer

Suponer je posledním výrazem potenciálnosti, jímž se v této práci hodlám zabývat. Uplatnění modu po tomto slovese je závislé na jeho konkrétním významu. *Suponer* se v zásadě může chovat třemi způsoby:

1. Blíží se významově slovesu *creer* a jako takové umožňuje uplatnění kongruenčního subjunktivu v záporu či otázce, ve velmi omezené míře i v kladné oznamovací výpovědi (zvláště jedná-li se o neosobní vyjádření *se supone que*). Vzhledem k tomu, že tento typ výrazů byl v této práci již dosti zevrubně prozkoumán, nebudu se této konstrukci dále věnovat.

2. Jeho význam je srovnatelný se slovesem *implicar*, a tudíž za ním následuje subjektiv. Sastre Ruano uvádí jako příklad větu: *Tu actuación supuso que tuvieran que cancelar todos sus proyectos*.⁸³ V tomto příkladu *suponer* ztrácí sém potenciálnosti a vyjadřuje spíše objektivně pojatou vůli, nabývá tedy MV volitivního. Z toho důvodu nebude zmíněná konstrukce nadále předmětem mého zájmu.

3. Spolu se slovesy typu *imaginar* tvoří skupinu výrazů, které umožňují uplatnění kongruenčního subjunktivu, jsou-li v imperativu (*Supongamos que tiene/tenga razón*). Významový rozdíl je v tomto případě podle Ridrueja velmi malý a blíží se neutralizaci.⁸⁴ Právě na tuto konstrukci bych ráda zaměřila svou pozornost.

4.6.1 Situace ve španělštině (CREA)

Pro korpusovou analýzu jsem vybrala tvar *supongamos que*. Opět jsem prošla sto jeho výskytů a výsledky zapsala do této tabulky:

	Subjektiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Supongamos que	12	88	-	-

Výsledky jsou dosti jednoznačné; přestože gramatiky hovoří o významové neutralizaci, ukazuje se zřejmá tendence mluvčích k užití indikativu. Vzhledem k pozdějšímu srovnání se situací v italštině je důležité si všimnout, že ani v jednom ze sta případů se po *supongamos que* neobjevilo futurum ani kondicionál.

4.6.2 Situace v italštině (La Repubblica)

V italských gramatikách, které jsem prostudovala, jsem o různých významech slovesa *supporre* nenašla žádnou zmínku. Na první pohled se to může zdát celkem pochopitelné, neboť užití

⁸³ Sastre Ruano, María Ángeles. Op. cit., s. 79.

⁸⁴ Cf. Ridruejo, Emilio. Op. cit., s. 3228.

konjunktivu je po slovesech typu *credere* i *immaginare*, alespoň v kultivovaném projevu, normou a otázkou, kterému z nich se sloveso *supporre* významově přibližuje, se tak nejeví jako podstatná. Analýza provedená na korpusu La Repubblica však ukazuje, že tento rozdíl, který má výrazný dopad na volbu modu ve španělštině, existuje v italštině také.

Prošla jsem padesát výskytů *suppongo che* a padesát výskytu *supponiamo che* (v tomto případě jsem zkoumala i kontext, v němž se tento tvar vyskytuje, a dbala na to, aby se jednalo o imperativ první osoby plurálu, nikoli o indikativ, který je s ním co do formy totožný). Výsledky zachycuje následující tabulka:

	Konjunktiv	Indikativ	Futurum	Kondicionál
Suppongo che	37	2	8	3
Supponiamo che	50	-	-	-

Můžeme vidět, že v případě indikativu první osoby singuláru jsou výsledky srovnatelné s těmi, které jsme již viděli u ostatních výrazů potenciálnosti. Převládá užití konjunktivu, který je nahraditelný budoucím časem či podmiňovacím způsobem, užití indikativu je minimální.

Zajímavý je však z hlediska srovnání se španělštinou následující řádek tabulky, kde jasně vidíme výsadní postavení konjunktivu po výrazu *supponiamo che*. Jestliže nulový výskyt indikativu není nijak překvapující, totéž se nedá říci o kondicionálu a zejména pak o futurum, které se po stejném slovese v oznamovacím způsobu uplatňovalo zcela bez problémů.

Vidíme tedy, že sémantický rozdíl mezi *supporre* \approx *credere* a *supporre* \approx *immaginare* se projevuje i v italštině a také zde má na volbu modu dopad, byť nesrovnatelně menší než ve španělštině. Zatímco ve španělštině druhý zmiňovaný význam nabízí subjunktivu možnost uplatnění i bez pomoci záporu, v italštině pouze posiluje již tak silnou pozici konjunktivu tím, že znesnadňuje až znemožňuje jeho náhradu kondicionálem či futurum.

Korpus InterCorp bohužel nenabízí žádný výskyt slovesa *suponer* v imperativu, jemuž by v italštině odpovídal imperativ slovesa *supporre*, a porovnání mezi oběma jazyky tak není možné.

4.6.3 Srovnání s češtinou (InterCorp)

Tabulku, která zobrazuje možnosti zachycení rozdílu mezi užitím subjunktivu a indikativu v češtině, uvádím v případě slovesa *suponer* spíše proto, aby byla zachována struktura jednotlivých podkapitol. InterCorp totiž nabízí pouze jedenáct výskytů španělského *suponer que* v imperativu (kterékoli osoby) a z tabulky tak lze jen těžko vyvozovat závěry.

	Suponer que (ve všech osobách imperativu) + subjunktiv	Suponer que (ve všech osobách imperativu) + indikativ
Předpokládejme	-	5
Dejme tomu	1	2
Řekněme	-	1
Tak třeba	-	1
Co když	1	-

5. Závěry

Pokusím se nyní z informací, které jsem v průběhu psaní této práce nashromáždila, vyvodit několik závěrů. Budou se týkat zejména kapitol zabývajících se modem ve vedlejší větě, neboť kapitolu týkající se modu ve větě hlavní po adverbích vyjadřujících potenciálnost jsem již závěrem opatřila a lze ji považovat za uzavřenou.

Na prvním místě je třeba zdůraznit odlišné možnosti užití španělského subjunktivu a italského konjunktivu. Přestože hovoříme o dvou velmi blízkých jazycích, na předchozích stranách bylo jasně dokázáno, že možnosti uplatnění tohoto slovesného způsobu ve výpovědích s MV potenciálním se v obou výrazně liší. V italštině je většinou konjunktivu užíváno mechanicky, bez větších ohledů na charakter jednotlivých výrazů potenciálnosti (za výjimku můžeme považovat *non sapere a capire*), tento modus je v případě potřeby zastupitelný futurem či kondicionálem, častá však není jeho náhrada indikativem, která je v kultivovaném projevu většinou i nežádoucí. Psala-li bych podobnou práci s hlavním zřetelem k situaci v italštině, obávám se, že by byla dosti jednotvárná a závěry jednoznačné. Ve španělštině naproti tomu můžeme pozorovat, že k mechanickému uplatňování subjunktivu nedochází. Možnosti jeho užití i frekvence, s jakou se uplatňuje, se liší takřka výraz od výrazu a často nejsou srovnatelné ani v případě sloves synonymních.

Je však zajímavé, že zatímco v italštině je konjunktiv poměrně často nahrazován kondicionálem či futurem, ve španělštině mu konkuruje zejména indikativ. Viděli jsme na tabulkách vzešlých z analýz výskytů jednotlivých výrazů na korpusu CREA, že uplatnění futura i kondicionálu je ve španělštině ve většině případů minimální. Představíme-li si tedy vztahy mezi slovesnými způsoby jako vztahy konkurence a boje o výsadní postavení, je pozorovatelné, že v obou jazycích je pozice subjunktivu/konjunktivu ohrožována jinými prostředky. Ve španělštině tento modus bez větších potíží přebírá funkci budoucího času i kondicionálu eventuálního, stojí však proti němu (a nezřídka nad ním i vítězí) indikativ. V italštině, zůstaneme-li ještě u tohoto přirovnání, je indikativ pro konjunktiv soupeřem slabým a takřka bezvýznamným, na druhou stranu však konjunktiv není schopen vyjadřovat eventuálnost ani následnost do takové míry jako španělský subjunktiv, a je tak často nahrazován futurem a kondicionálem.

Přestože je tedy konjunktiv v italštině po tomto typu výrazů obecně uplatňován mnohem častěji než ve španělštině, nelze jednoznačně tvrdit, že by faktory, které ovlivňují volbu modu ve španělštině, nehrály v italštině žádnou roli. Svědky podobné situace jsme byli u španělského slovesa *suponer*, které umožňovalo uplatnění subjunktivu zejména tehdy, objevilo-li se v imperativu. Po italském *supporre* se konjunktiv mohl opět vyskytnout i v kladné oznamovací výpovědi, ale forma

imperativu počet jeho výskytů zvýšila. Stejně tak v kapitole, jež se věnovala španělským výrazům nabývajícím MV potenciálního v záporu, jsme mohli pozorovat, že negace i v italštině zvyšuje pravděpodobnost výskytu konjunktivu, jakkoli by se tento modus mohl ve stejné výpovědi objevit i bez její pomoci.

Totéž platí pro španělské výrazy, které vyjadřují potenciálnost i svým kladným tvarem – u sloves jako *parecer* či *sospechar* jsme viděli, že negace tuto potenciálnost opět posiluje a frekvence užití kongruenčního subjunktivu v takovém případě stoupá.

Sém potenciálnosti však není jediným, jenž může četnost užití subjunktivu zvýšit. U sloves *comprender* a *temer* jsme mohli pozorovat, že MV potenciální se objevuje společně s MV hodnotícím. Sloveso *comprender* potom bylo jediným ze všech, které jsem zkoumala, u nějž subjunktiv pouze neposiloval sém potenciálnosti, který by však byl přítomen i ve slovese samém, ale potenciálnost se k MV hodnotícímu připojovala pouze v případě uplatnění tohoto modu. Vidíme tedy, že ani v případě potenciálnosti nemůžeme vždy hovořit redundanci subjunktivu, který by pouze znovu vyjadřoval (či posiloval) nejistotu patrnou už z charakteru jeho řídicího výrazu.

Až na podobné výjimky je však možné konstatovat, že hlavní úlohou subjunktivu uplatněného po výrazech s MV potenciálním je právě zdůraznění a posílení tohoto modálního významu. Volba modu dále závisí i na míře zapojení mluvčího do výpovědi, neboť právě jeho postoj k propozici uvozené jedním z výrazů potenciálnosti (zejména jeho názor na její pravdivost či nepravdivost) je pro tuto volbu určující. Na druhou stranu je však třeba zdůraznit, že možnosti uplatnění subjunktivu jsou proměnlivé i v závislosti na povaze predikátu věty hlavní. Analýza korpusového materiálu jasně ukazuje, že bez ohledu na systémové možnosti alternace mezi indikativem a subjunktivem, o kterých se píše v gramatikách, subjunktiv se po různých výrazech neuplatňuje stejně, některé ho přijímají snadněji, po jiných je dávana přednost indikativu, a vedle komunikačního záměru mluvčího tak hraje roli i převládající úzus.

Sémantické rozdíly, které ve španělštině vyplývají z volby mezi indikativem a subjunktivem, se do češtiny promítají poměrně obtížně. Mnohokrát jsme mohli pozorovat tendenci nahrazovat španělský subjunktiv futurem či kondicionálem, mnohdy však byl jeho protějškem v češtině prostý indikativ. Vzhledem k tomu, že španělský subjunktiv, jak již bylo řečeno, dokáže vyjadřovat nejen děje přítomné, nýbrž i budoucí, jeví se možnost nahradit ho v češtině futurem jako zcela pochopitelná. Složitější situace nastává, hledáme-li vztah mezi subjunktivem a českým kondicionálem. Analýza překladů potvrdila, že podmiňovací způsob skutečně může do jisté míry funkci španělského subjunktivu suplovat. Na druhou stranu však také mnohé příklady dokázaly, že významový rozdíl mezi užitím českého indikativu a kondicionálu je ve zkoumaných konstrukcích velmi malý, dle mého názoru je ve většině případů možno hovořit o neutralizaci. Pozornost, jaká je

ve španělských gramatikách věnována opozici mezi subjunktivem a indikativem, svědčí o tom, že ve španělštině má volba mezi těmito dvěma mody většinou rozsáhlejší sémantické následky, které čeština dokáže reflektovat jen zčásti.

Résumé v českém jazyce

Volba modu ve španělských konstrukcích s modálním významem potenciálním (s přihlédnutím k situaci v češtině a italštině)

Ve své práci jsem se zaměřila na volbu modu ve španělských konstrukcích, které obsahují adverbia či slovesa vyjadřující potenciálnost. Práce je členěna do pěti větších kapitol. První z nich je úvodem do problematiky a seznamuje čtenáře s odbornou literaturou, jazykovými korpusy a koncepcí modalit, s nimiž budu pracovat.

Následující tři kapitoly tvoří těžiště práce. Postupně je v nich probírána volba modu v hlavní větě po výrazech potenciálnosti (*quizá(s)*, *tal vez*, *posiblemente*, *probablemente*), ve větě vedlejší po výrazech nabývajících MV potenciálního v záporu (*creer*, *pensar*, *saber*) a konečně ve větě vedlejší po vlastních výrazech potenciálnosti (*parecer*, *comprender*, *sospechar*, *dudar*, *temer(se)*, *suponer*).

Každá z těchto podkapitol je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Nejprve jsou shrnuty poznatky, které o konkrétních výrazech potenciálnosti můžeme vyčíst z odborné literatury, tyto informace jsou poté konfrontovány s analýzou provedenou na jazykových korpusech (CREA, La Repubblica a InterCorp). Za pomoci CREA je možné zjistit skutečnou frekvenci použití jednotlivých modů po konkrétních výrazech, La Repubblica slouží pro porovnání situace španělské se situací italskou.

V průběhu psaní práce jsem došla k závěru, že právě analýza korpusového materiálu pomáhá v případě španělštiny lépe proniknout do problematiky užívání subjunktivu ve zkoumaných konstrukcích. Na rozdíl od italského konjunktivu se totiž tento modus po výrazech potenciálnosti neuplatňuje mechanicky a můžeme nalézt značné rozdíly v četnosti jeho užití; někdy je jeho uplatnění preferováno (*quizá(s)*, *tal vez*, *no creer*, *no parecer*, *dudar*, *temer*), jiné výrazy umožňují v přibližně stejné míře užití jak subjunktivu tak indikativu (*posiblemente*, *probablemente*, *no pensar*, *comprender*, *no dudas*), po ostatních se subjunktiv uplatňuje jen výjimečně (*no saber*, *parecer*, *sospechar*, *suponer*). Frekvence, s jakou se tento modus objevuje, se navíc mění v závislosti na slovesné osobě.

Na konec každé podkapitoly je zařazena analýza českých překladů zkoumané konstrukce z korpusu InterCorp. Ta ukázala, že španělský subjunktiv je možné překládat do češtiny kondicionálem případně indikativem futura, převažovaly však případy, kdy byl tento modus přeložen do češtiny indikativem přítomným.

Poslední kapitola práce shrnuje závěry, k nimž jsem dospěla.

Resume in English

Choice of Mood in Spanish Grammatical Constructions Expressing Potentiality (with Reference to Czech and Italian)

This paper concentrates on the choice of mood in Spanish grammatical constructions that express potentiality. It is divided into five major chapters. The first one can be considered as an introduction which summarizes the objectives of my study and presents the literature and the linguistic corpora I worked with. The end of this chapter is dedicated to a comparison between two concepts of modality and presents reasons why I prefer the one that is based on the situation in Spanish.

The next three chapters constitute the focal point of my study. They are dedicated to the study of the choice of mood in grammatical construction including adverbs of potentiality (*quizá(s), tal vez, probablemente, posiblemente*), verbs that acquire the modal significance of potentiality in their negative form (*creer, pensar, saber*) and, finally, verbs that express potentiality whether they appear in the negative form or not (*parecer, dudar, temer(se), comprender, sospechar, suponer*). These chapters are divided into two parts, the first one being theoretical and the second one practical.

I initiate my study of each of the expressions of potentiality with an introduction that summarizes the information which can be obtained about them from literature. This is followed by a study of the frequency of use of verbal moods after these expressions. I was forced many times to realize that the information I obtained from language corpora did not concur entirely with the information obtained from literature. Spanish does not use the subjunctive or the indicative automatically, the frequency they appear changes according to the character of each of the expressions I examined. A theoretical possibility of alternation between these two moods does not imply that the frequency of their use will be the same.

On the other hand, the analysis of an Italian language corpus showed that in this language the use of the conjunctive after expressions of potentiality is far more formalized and the possibility of its substitution with an indicative is very limited. However, the conjunctive can appear only after verbs that express potentiality, not after the adverbs like *forse, probabilmente, possibilmente* etc.

I was also interested in the ways Czech translators deal with these constructions and especially with those including subjunctive. The analysis of InterCorp revealed that Czech does not possess any systemic tool that could work for the Spanish subjunctive in every context. This mood was often translated into Czech as the future indicative or the conditional but the most common solution was its translation as the present indicative.

In the last chapter all the conclusions are summarized.

Resumen en español

Selección del modo verbal en las construcciones españolas que expresan significado modal potencial (teniendo en cuenta la situación en checo e italiano)

El presente trabajo, tal y como revela su título, se dedica a la selección del modo verbal en las construcciones que expresan potencialidad. Al principio, escogí cuatro adverbios y nueve verbos que expresan significado modal potencial: *quizá(s)*, *tal vez*, *posiblemente*, *probablemente*, *no creer*, *no pensar*, *no saber*, *parecer*, *comprender*, *suponer*, *temer(se)*, *dudar* y *sospechar*. Con la ayuda de la vasta bibliografía que se dedica al tema del subjuntivo intenté determinar las posibilidades de alternancia entre el subjuntivo y el indicativo que admite cada uno de ellos. A continuación, me serví de los corpus CREA, de La Repubblica e InterCorp para poder estudiar más a profundidad la frecuencia con la cual se emplean los respectivos modos tanto en español (CREA), como en italiano (La Repubblica), y los recursos que nos ofrece el checo a la hora de traducir dichas construcciones.

En la introducción presento la bibliografía y los corpus de los que me serví en mi estudio, así como resumo brevemente las características del concepto de modalidad con el cual trabajo.

El primer capítulo de la parte central se dedica a la selección del modo después de adverbios que expresan potencialidad – *quizá(s)*, *tal vez*, *posiblemente* y *probablemente*. A pesar de que las gramáticas suelen tratarlos juntos, el análisis del empleo del indicativo y del subjuntivo realizado en el corpus CREA ha revelado que la frecuencia con la cual estos modos aparecen difiere notablemente según el carácter del adverbio al que acompañan. Mientras que con *quizá(s)* y *tal vez* prevalece el uso del subjuntivo, *posiblemente* y, sobre todo, *probablemente* admiten más fácilmente la presencia del indicativo. El análisis de las traducciones checas confirmó mis sospechas de que las discrepancias entre el uso del subjuntivo y del indicativo después de dichas expresiones tienen que ver con el grado de potencialidad que contienen. Esto me ha llevado a la conclusión de que, tanto en checo como en español, se puede crear una escala imaginaria que tenga su inicio en la certidumbre absoluta del hablante acerca de la veracidad del contenido del enunciado y se dirija hacia la incertidumbre. Si situáramos los adverbios en cuestión en tal escala, podríamos observar que la probabilidad de que los acompañe el subjuntivo va creciendo conforme con la distancia desde el inicio de la escala que estos ocupan. Dicho de otra manera, los adverbios que en sí contienen un mayor grado de incertidumbre admiten el empleo del subjuntivo más fácilmente que aquellos que, en esta escala, se encuentran más cerca del inicio, o sea, de la certidumbre.

Al comparar la situación española con la checa, nos podemos dar cuenta de que la

posición de los respectivos adverbios en la escala es, en el caso del primer idioma, mucho más variable. La alternancia entre el subjuntivo y el indicativo nos permite desplazar los adverbios y situarlos más cerca (indicativo) o más lejos (subjuntivo) de la certeza. Consecuentemente, llegamos a la conclusión de que, en construcciones similares, la expresión de la potencialidad es, en el español actual, de dos grados. El grado de la incertidumbre del hablante se expresa, primero, mediante el adverbio mismo y, a continuación, la oposición entre el subjuntivo y el indicativo nos permite aumentarla aún más o, al contrario, debilitarla. El hablante checo se puede servir sobre todo de los recursos léxicos. La alternancia modal (en este caso entre el indicativo y el condicional), con consecuencias semánticas que sean comparables con las que se dan en español, no es posible en todos los contextos. El análisis realizado en el InterCorp revela que, si bien hay situaciones en las cuales el subjuntivo español se traduce al checo con el condicional, en la mayoría de los casos los traductores optan por el indicativo.

En la siguiente parte de mi trabajo centré la atención en tres verbos que permiten la alternancia entre el subjuntivo y el indicativo en su forma negativa: *creer*, *pensar* y *saber*. Resumiendo la información obtenida de los corpus CREA y La Repubblica es posible constatar lo siguiente:

1. Los respectivos modos no se emplean con la misma frecuencia después de *no creer* y *no pensar*. Mientras que el primer verbo prefiere el subjuntivo y el empleo del indicativo es más bien una excepción; *no pensar*, sobre todo en la tercera persona del singular y del plural, aparece tanto con el subjuntivo como con el indicativo.

2. Los verbos italianos *credere* y *pensare* admiten la presencia del modo *congiuntivo* tanto en su forma afirmativa como negativa. Este modo (opcionalmente sustituible por el condicional o por el futuro) prevalece notablemente sobre el indicativo. Sin embargo, en la forma negativa de dichos verbos aumenta la frecuencia de su empleo.

3. El empleo del subjuntivo es poco frecuente después de *no saber*. A pesar de que las gramáticas mencionan la posibilidad de la alternancia entre el subjuntivo y el indicativo siempre que el verbo no aparezca en la primera persona del tiempo presente, el corpus demuestra claramente que en la lengua actual se prefiere el indicativo.

4. En las construcciones italianas con *non sapere*, el *congiuntivo* se emplea más frecuentemente y puede alternar con el indicativo. La frecuencia con la cual aparece el indicativo es notablemente más alta que en las construcciones con los verbos *credere* y *pensare*.

El siguiente capítulo se dedica a la oposición entre el subjuntivo y el indicativo empleados después de los verbos *parecer*, *comprender*, *sospechar*, *dudar*, *temer(se)* y *suponer*. Todos estos

verbos pueden expresar el significado modal potencial tanto en su forma afirmativa como en la negativa. Sin embargo, difieren en el grado de potencialidad que contienen y, por consiguiente, también en la capacidad de admitir el subjuntivo en la oración subordinada.

El verbo *parecer*, en su forma afirmativa, admite muy difícilmente la presencia del subjuntivo en la oración subordinada y, en este sentido, representa una transición entre los verbos que expresan el SM potencial en su forma negativa y aquellos que lo expresan también mediante su forma afirmativa. A pesar de que, formalmente, hay que tratarlo como un verbo del segundo grupo, el escaso uso del subjuntivo en su forma afirmativa y, al mismo tiempo, la preferencia de este modo en la forma negativa lo acercan al primero.

El verbo *sospechar*, tanto en su forma afirmativa como en la negativa, prefiere la presencia del indicativo en la oración subordinada. En este aspecto, difiere del verbo *parecer* ya que, aunque hay que admitir que en la negación aumenta la frecuencia con la cual aparece el subjuntivo, el empleo del indicativo siempre prevalece. Después de los equivalentes italianos de estos dos verbos (*parere* y *sospettare*) predomina claramente el uso del *congiuntivo*.

La situación se complica en el caso del verbo *dudar*. Este, en su forma afirmativa, requiere la presencia del subjuntivo en la oración subordinada. Esta vez podemos observar que el subjuntivo aparece con más frecuencia en español que en italiano ya que allí el *congiuntivo* es sustituible por el futuro o por el condicional. En su forma negativa admite, en español, tanto el empleo del subjuntivo como del indicativo; en italiano, en su forma negativa aumenta la posibilidad de que el *congiuntivo* sea sustituido por el futuro o por el condicional, sin embargo, no he dado con una sola aparición del indicativo.

Suponer admite la presencia del subjuntivo lo mismo en su forma negativa que en el imperativo. El análisis de las apariciones de *supongamos que* en el corpus CREA revela que, si bien el empleo del subjuntivo es posible, el indicativo prevalece. La frecuencia del uso del *congiuntivo* italiano también difiere conforme con el modo en el que aparece el verbo *supporre*.

Comprender y *temer* tienen un carácter distinto a los demás verbos mencionados en mi trabajo. Los dos suelen tratarse como verbos que expresan un significado modal valorativo. Sin embargo, creo haber sido capaz de demostrar que el significado modal potencial se puede realizar junto con el SMVa, y que estudiar dichos verbos dejando al lado el sema de potencialidad que contienen resulta imposible. El subjuntivo, en estos casos, tiene una doble función: aumenta el sema de la valoración y, al mismo tiempo, aumenta la potencialidad. El subjuntivo usado después del verbo *comprender* es, incluso, capaz de aportar el SM potencial que no está presente en el caso del empleo del indicativo.

El análisis de las traducciones checas revela que el subjuntivo en este tipo de

construcciones carece de un equivalente checo. Los traductores optan por el condicional, el futuro o, en la mayoría de los casos, por el presente del indicativo. Si bien la sustitución del subjuntivo español por el condicional checo se ve como la más lógica, hay que tomar en cuenta que en checo la diferencia semántica entre el uso del indicativo y del condicional es, en estos casos, muy sutil y se aproxima a la neutralización por lo cual no puede reflejar por completo la oposición española entre el indicativo y el subjuntivo.

A modo de conclusión, es posible constatar que la función básica del subjuntivo empleado en estas construcciones es intensificar la potencialidad del enunciado. Sin embargo, su frecuencia de uso no siempre guarda relación únicamente con las intenciones del hablante. Hay construcciones en las cuales la presencia del subjuntivo es más o menos obligatoria, otras donde su empleo es más bien excepcional.

Bibliografie

- BELL, Anthony. Mood in Spanish: A Discussion of Some Recent Proposals. In *Hispania*, Vol. 63, No. 2 (1980), pp. 377-390.
- BOLINGER, Dwight. One Subjunctive or Two?. *Hispania*, Vol. 57, No. 3 (Sep., 1974), pp. 462-471.
- BORREGO, J.; ASECIO, J. G.; PRIETO, E. *El subjuntivo: valores y usos*. Madrid: Sociedad General Española de Librería, 1992.
- BOSQUE, Ignacio. (ed.). *Indicativo y subjuntivo*. Madrid: Taurus, 1990.
- BOSQUE, Ignacio. (1990): Las bases gramaticales de la alternancia modal. Repaso y balance. In *Indicativo y subjuntivo*. Ed. Ignacio Bosque. Madrid: Taurus, 1990, s 13-65.
- BOSQUE, Ignacio; DEMONTE, Violeta. (eds.). *Gramática descriptiva de la lengua española, II*. Madrid: Espasa Calpe, 2002.
- BUKÁČEK, Josef. *Poznejte italštinu*. Praha: Orbis, 1947.
- BYBEE, Joan.; FLEISCHMAN, Suzanne. (eds.). *Modality in Grammar and Discourse*. Amsterdam: Benjamins, 1995.
- Český národní korpus – InterCorp [online]. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. <<http://www.korpus.cz>> [cit. 2011-07-13 – 2011-09-09].
- DARDANO, Maurizio; TRIFONE, Pietro. *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*. Bologna: Zanichelli, 1989.
- ČSAV. *Mluvnice češtiny, II-III*. Praha: Academia, 1986.
- FENTE GÓMEZ, Rafael; FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Jesús; FEIJÓO, Lope. *El subjuntivo*. Madrid: Ediciones Aravaca, 1977.
- FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Jesús. *El subjuntivo*. Madrid: EDI-6, 1987.
- GILI GAYA, Samuel. *Curso superior de la sintaxis española*. La Habana: Edición Revolucionaria, 1966.
- GOLDIN, Mark. A Psychological Perspective of the Spanish Subjunctive. *Hispania*, Vol. 57, No. 2 (1974), s. 295-301.
- GONZÁLEZ VÁZQUEZ, Mercedes. Hacia un concepto de modalidad. *Linguistica Pragmática*, Vol. XII/2 (2002), s. 57-82.
- GRANDE ALIJA, Francisco. *Aproximación a las modalidades enunciativas*. León: Universidad de León, Secretariado de Publicaciones y Medios Audiovisuales, 2002.
- GUITART, Jorge. Aspectos pragmáticos del modo en los complementos de predicados de conocimiento y de adquisición de conocimiento en español. In *Indicativo y subjuntivo*. Ed.

- Ignacio Bosque. Madrid: Taurus, 1990, s. 315-329..
- HUMMEL, Martin. *El valor básico del subjuntivo español y románico*. Cáceres: Universidad de Extremadura, 2004.
- KLÍMOVÁ, Eva. *Otázky vztahu slovesného modu a modality v italštině (na pozadí angličtiny a češtiny)*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, 2009.
- KOVACCI, Ofelia. *Comentario gramatical: teoría y práctica, II*. Madrid: Arco Libros, 1992.
- La Repubblica*. Jazykový korpus. [online]. <<http://sslmit.unibo.it/repubblica>> [cit. 2011-07-13 – 2011-09-09]
- LAVANDERA, Beatriz. El cambio de modo como estrategia de discurso. In *Indicativo y subjuntivo*. Ed. Ignacio Bosque. Madrid: Taurus, 1990, s. 330-357.
- LEPSCHY Giulio; LEPSCHY Laura. *La lingua italiana: storia, varietà dell'uso, grammatica*. Milano: Bompiani, 1993.
- LIPSKI, John. Subjunctive as Fact?. *Hispania*, Vol. 61, No. 4 (1978), pp. 931-934.
- LOPE BLANCH, Juan. (1990): Algunos usos de indicativo por subjuntivo en oraciones subordinadas. In *Indicativo y subjuntivo*. Ed. Ignacio Bosque. Madrid: Taurus, 1990, s. 180-182.
- LUNN, Patricia. The Evaluative Function of the Spanish Subjunctive. In *Modality in grammar and discourse*. Ed. Joan Bybee; Suzanne Fleischman. Amsterdam: Benjamins, 1995, s. 429-449.
- NOWIKOW, Wiczesław. *La alternancia de los modos Indicativo y Subjuntivo en las cláusulas subordinadas sustantivas: (metodología del análisis lingüístico)*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Im. Adama Mickiewicza, 2001.
- PALMER, Frank Robert. *Mood and modality*. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
- PALMER, Frank. Robert. *Mood and modality. Second edition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
- PANEVOVÁ, Jarmila; BENEŠOVÁ, Eva; SGALL, Petr. *Čas a modalita v češtině*. Praha: Univerzita Karlova, 1971.
- PORTO DAPENA, José Álvaro. *Del indicativo al subjuntivo: valores y usos de los modos del verbo*. Madrid: Arco Libros, 1991.
- RAE. *Nueva gramática de la lengua española*. Madrid : Espasa Libros, 2009.
- RAE: Banco de datos (CREA) [online]. *Corpus de referencia del español actual*. <<http://www.rae.es>> [cit. 2011-07-11 – 2011-09-09].
- RENZI, Lorenzo; SALVI, Giampaolo (eds.). *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. II. I sintagmi verbale, aggettivale, avverbiale ; La subordinazione*. Bologna: Mulino, 1991.
- RIDRUEJO, Emilio. (1999): Modo y modalidad. El modo en las subordinadas sustantivas. In

- Gramática descriptiva de la lengua española*. Ignacio Bosque; Violeta Damonte (ed.). Madrid: Espasa Calpe, 1999, s. 3209-3251.
- SASTRE RUANO, María Ángeles. *El subjuntivo en español*. Salamanca: Colegio de España, 1997.
- SCHNEIDER, Stefan. *Il congiuntivo tra modalità e subordinazione. Uno studio sull'italiano parlato*. Roma: Carocci editore, 1999.
- SLÁDKOVÁ, Miroslava. *Modalita francouzského a italského konjunktivu*. Praha: Univerzita Karlova, 1984.
- ŠEVČÍKOVÁ, Magda. *Funkce kondicionálu z hlediska významové roviny*. Praha: ÚFAL MFF UK, 2009.
- WANDRUSZKA, Ulrich. „Frase subordinate al congiuntivo“. In *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol. II. I sintagmi verbale, aggettivale, avverbiale ; La subordinazione*. Ed. Lorenzo Renzi; Giampaolo Salvi. Bologna: Mulino, 1991, s. 415-481.
- ZAVADIL, Bohumil. Medios expresivos de la categoría de modalidad en español. *Ibero-Americana Pragensia*, II/1968, pp. 57-86.
- ZAVADIL, Bohumil. Ensayo de una interpretación funcional de los modos españoles. *Romanística Pragensia*, 1975, vol. 9, pp. 143-177.
- ZAVADIL, Bohumil. La delimitación de la categoría de modalidad. *Ibero-Americana Pragensia*, 1979, vol. 12, pp. 51-88.
- ZAVADIL, Bohumil. Sobre algunos aspectos dinámicos del sistema modal castellano. *Romanística Pragensia*, 1979, vol. 12, pp. 109-116.
- ZAVADIL, Bohumil. *Kategorie modality ve španělštině*. Praha: Univerzita Karlova, 1980.
- ZAVADIL, Bohumil. *Současný španělský jazyk, II. Základní slovní druhy: slovesa*. Praha: Karolinum, 1995.
- ZAVADIL, Bohumil; ČERMÁK, Petr. *Mluvnice současné španělštiny*. Praha: Karolinum, 2010.